

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZRET-İ ALİ CENKLERİ'NDE NİTELEME SIFATLARININ İŞLEVLERİ

DİLEK ÇOLAKOĞLU

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**Şanlıurfa
2025**

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZRET-İ ALİ CENKLERİ'NDE NİTELEME SIFATLARININ İŞLEVLERİ

DİLEK ÇOLAKOĞLU

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
Tez Danışmanı: Doç. Dr. OSMAN TÜRK**

**Şanlıurfa
2025**

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans tezimin her aşamasında yardımlarını ve desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen değerli danışman hocam, Doç. Dr. Osman TÜRK'e ve her zaman yanımda olup beni destekleyen eşim Ergin ÇOLAKOĞLU'na sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÇİZELGELER DİZİNİ	iii
KISALTMALAR	iv
1. GİRİŞ	1
1.1. Tezin Konusu	1
1.2. Tezin Amacı	1
1.3. Tezin Önemi	1
1.4. Tezin Yöntemi	2
1.5. Tezin Kapsamı ve Sınırlılıkları	2
1.6. Eski Anadolu Türkçesi	2
1.7. Hazret-i Ali Cenkları	4
1.8. Sıfat	5
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR	10
3. GEREÇ VE YÖNTEM	12
4. BULGULAR	13
4.1. İşlevlerine Göre Niteleme Sıfatları	13
4.1.1. Duyulara Dayalı Niteleme Sıfatları	13
4.1.2. Akrabalık Bildiren Niteleme Sıfatları	14
4.1.3. Benzerlik Bildiren Niteleme Sıfatları	14
4.1.4. Sıfat-Fiillerle Kurulan Niteleme Sıfatları	17
4.1.5. Fizyolojik Durum Bildiren Niteleme Sıfatları	24
4.1.6. Sosyal Konum Bildiren Niteleme Sıfatları	25
4.1.7. Durum/Değer Bildiren Niteleme Sıfatları	26
4.1.8. İnsanlara/Hayvanlara Özgü Fiziksel Özellikleri Bildiren Niteleme Sıfatları	30
4.1.9. Canlılara Özgü Tabiat Özellikleri Bildiren Niteleme Sıfatları	32
4.1.10. Meslek Bildiren Niteleme Sıfatları	34
4.1.11. Miktar-Ölçü Bildiren Niteleme Sıfatları	35
4.1.12. Saygınlık ve Değer Bildiren Niteleme Sıfatları	35
4.1.13. Tanrıya Özgü Niteleme Sıfatları	36
4.1.14. Duygusal-Ruhsal Durum Bildiren Niteleme Sıfatları	37
4.1.15. Yokluk/Eksiklik Bildiren Niteleme Sıfatları	38
4.1.16. Mesafe Bildiren Niteleme Sıfatları	38
4.1.17. Biçim-Boyut Bildiren Niteleme Sıfatları	39
4.1.18. Renk Bildiren Niteleme Sıfatları	41
4.1.19. Neyden Yapıldığını Bildiren Niteleme Sıfatları	43
4.1.20. Unvan Bildiren Niteleme Sıfatları	44
4.1.21. "Adlı" Yapısıyla Kurulan Niteleme Sıfatları	45
5. TARTIŞMA	47
6. SONUÇLAR	48
7. ÖNERİLER	51
KAYNAKLAR	52
ÖZGEÇMİŞ	54

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZRET-İ ALİ CENKLERİ'NDE NİTELEME SIFATLARININ İŞLEVLERİ

DİLEK ÇOLAKOĞLU

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Tez Danışman: Doç. Dr. OSMAN TÜRK

Yıl: 2025, Sayfa : 54

Toplumu çeşitli açılardan bilinçlendirmek için ortaya konulan Hazret-i Ali Cenklere, Hazret-i Ali etrafında gelişen olayların ele alındığı sözlü kültürde ortaya çıkıp daha sonra yazıya aktarılarak günümüze kadar varlığını devam ettiren gazavatname türünde bir eserdir. Hem mensur hem de manzum olarak ortaya konulan cenknamelerde din ile kahramanlık temaları oldukça geniş bir yer tutar. Bu çalışmada Eski Anadolu Türkçesi metinlerinden olan Prof. Dr. Necati Demir ve Yard. Doç. Dr. Mehmet Dursun Erdem tarafından çevirisi yapılan Hazret-i Ali Cenklere'nde ilk yedi bölümde yer alan niteleme sıfatları bağlamdan yola çıkılarak işlev bakımından tespit edilip incelenmiştir. Dil bilgisi çalışmalarına katkı sağlamak amacıyla ortaya konulan çalışma; giriş, sıfat ve inceleme başlıklarından oluşmaktadır. Çalışmaya konu olan eser mensur Hazret-i Ali Cenklere'nden meydana gelmektedir.

ANAHTAR KELİMELEER: Cenkname, Hazret-i Ali Cenklere, Eski Anadolu Türkçesi

ABSTRACT

MASTER THESIS

THE FUNCTIONS OF ATTRIBUTIVE ADJECTIVES IN HAZRET-İ ALİ BATTLES

DİLEK ÇOLAKOĞLU

**HARRAN UNIVERSITY
INSTITUTE OF GRADUATE EDUCATION
DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE**

Thesis Supervisor: Assoc. Prof. Dr. OSMAN TÜRK

Year: 2025, Page : 54

The Battles of Hazrat Ali, composed to raise public awareness from various perspectives, is a work of the gazavatname genre that emerged in oral tradition narrating the events surrounding Hazrat Ali and was later transcribed into writing, thus preserving its existence to the present day. In this jangnama, presented in both prose and verse, the themes of religion and heroism occupy a significant place. In this study, within The Battles of Hazrat Ali translated by Prof. Dr. Necati Demir and Assist. Prof. Dr. Mehmet Dursun Erdem from Old Anatolian Turkish texts the qualifying adjectives found in the first seven sections are identified and analyzed functionally based on their contextual use. Prepared with the aim of contributing to linguistic studies, the research is structured under three main headings: introduction, adjectives, and analysis. The work under examination consists of the prose version of The Battles of Hazrat Ali.

KEYWORDS: Battles, Hazret-i Ali Battles, Old Anatolian Turkish

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 4.1.	Kullanım Sıklıklarına Göre Duyulara Dayalı Niteleme Sıfatları	14
Çizelge 4.1.	Kullanım Sıklıklarına Göre Akrabalık Bildiren Niteleme Sıfatları	14
Çizelge 4.1.	Kullanım Sıklıklarına Göre Benzerlik Bildiren Niteleme Sıfatları	17
Çizelge 4.1.	Kullanım Sıklıklarına Göre Sıfat-Fiillerle Kurulan Niteleme Sıfatları	23
Çizelge 4.1.	Kullanım Sıklıklarına Göre Fizyolojik Durum Bildiren Niteleme Sıfatları	25
Çizelge 4.1.	Kullanım Sıklıklarına Göre Sosyal Konum Bildiren Niteleme Sıfatları	26
Çizelge 4.1.	Kullanım Sıklıklarına Göre Durum/Değer Bildiren Niteleme Sıfatları	29
Çizelge 4.1.	Kullanım Sıklıklarına Göre İnsanlara/Hayvanlara Özgü Fiziksel Özellikleri Bildiren Niteleme Sıfatları	32
Çizelge 4.1.	Kullanım Sıklıklarına Göre Canlılara Özgü Tabiat Özellikleri Bildiren Niteleme Sıfatları	34
Çizelge 4.1.	Kullanım Sıklıklarına Göre Meslek Bildiren Niteleme Sıfatları	35
Çizelge 4.1.	Kullanım Sıklıklarına Göre Miktar-Ölçü Bildiren Niteleme Sıfatları	35
Çizelge 4.1.	Kullanım Sıklıklarına Göre Saygınlık ve Değer Bildiren Niteleme Sıfatları	36
Çizelge 4.1.	Kullanım Sıklıklarına Göre Tanrıya Özgü Niteleme Sıfatları	37
Çizelge 4.1.	Kullanım Sıklıklarına Göre Duygusal-Ruhsal Durum Bildiren Niteleme Sıfatları	38
Çizelge 4.1.	Kullanım Sıklıklarına Göre Yokluk/Eksiklik Bildiren Niteleme Sıfatları	38
Çizelge 4.1.	Kullanım Sıklıklarına Göre Mesafe Bildiren Niteleme Sıfatları	39
Çizelge 4.1.	Kullanım Sıklıklarına Göre Biçim-Boyut Bildiren Niteleme Sıfatları	40
Çizelge 4.1.	Kullanım Sıklıklarına Göre Renk Bildiren Niteleme Sıfatları	42
Çizelge 4.1.	Kullanım Sıklıklarına Göre Neyden Yapıldığını Bildiren Niteleme Sıfatları	44
Çizelge 4.2.	Kullanım Sıklıklarına Göre Unvan Bildiren Niteleme Sıfatları	45
Çizelge 4.2.	Kullanım Sıklıklarına Göre "Adlu" Yapısıyla Kurulan Niteleme Sıfatları	46
Çizelge 6.1.	İşlevlerine Göre Niteleme Sıfatları	50

KISALTMALAR

s.	Sayfa
vb.	Ve benzeri ve benzerleri
yy.	Yüzyıl

1. GİRİŞ

1.1. Tezin Konusu

Dil, en basit tanımıyla insanlar arasında iletişimi sağlayan, duygu ve düşünceleri ifade etmeye yarayan işaretler bütünüdür (Ergin, 2009: 3). Dil ile toplum arasındaki ilişkiyi gösteren örneklerden birisi de söz varlığı içerisinde yer alan kelime, kelime grupları, atasözü ve deyimler yer almaktadır. Toplumların hafızasında yer alan ortak hazine nesilden nesle aktararak o toplumun düşünce yapısını hakkında bilgi sunmaktadır (Türk, 2016: 786; Türk, 2021: 137). Bir dilin yalnızca söz varlığının incelenmesiyle, o dili konuşan ulusun yaşayışı, o toplumdaki kültür hareketleri ve başka uluslarla ilişkileri hakkında büyük ölçüde bilgi edinilebileceği (Aksan, 1998: 139; Türk, 2023: 118) dilbilimcilerin ortak görüşüdür. Oldukça geniş bir coğrafyaya yayılan Türk dili bugün batıda Balkanların uçlarından doğuda Büyük Okyanus'a, kuzeyde Kuzey Buz Denizinden, güneyde Tibet'e kadar uzanır. (Özyetgin, 2006).

Türk dili sözcük türleri bakımından zengindir. Türkçede sözcük türleri arasında özellikle sıfatlar dilin zenginliğini, anlatım gücünü ve dönemsel dil özelliklerini ortaya koyar.

Sıfatlar içinde varlıkları birbirinden ayıran temel nitelikleri ihtiva eden niteleme sıfatları vardır. Niteleme sıfatları; nesneleri tanımlar, nesnelerin anlamlarını daraltır, zenginleştirir. Nitelik sıfatlarının betimleme, ayırt etme, derecelendirme gibi çeşitli işlevleri vardır. Bu çalışmanın konusunu Hazret-i Ali Cenklere'nde yer alan niteleme sıfatlarının işlevleri oluşturur.

1.2. Tezin Amacı

Niteleme sıfatları isimleri nitelik bakımından belirterek onların anlamlarına güç katar. Çalışmaya konu olan Hazret-i Ali Cenklere üslup, söz varlığı ve sözcük türleri bakımından zengin bir eserdir.

Cenkenelerde niteleme sıfatlarının işlevlerine dair herhangi bir çalışmanın olmamasından ötürü eserde yer alan niteleme sıfatları çeşitli başlıklar altında işlevlerine göre ele alınıp incelenmiştir.

1.3. Tezin Önemi

Edebi metinlerde kullanılan niteleme sıfatları metnin anlamına ve yazarın biçimine zenginlik katar. Sözcükleri niteler, anlamlarını daraltır ya da daha da

belirginleştirerek onlara duygu, etki ve ifade zenginliği katar.

Hazret-i Ali Cenklere'nde ele alınacak olan niteleme sıfatlarının tespit edilip işlevlerinin ortaya konması Eski Anadolu Türkçesi döneminde dilimizin nasıl işlendiğini göstermesi adına önem arz eder.

1.4. Tezin Yöntemi

Bu çalışmada Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait olan Hazret-i Ali Cenklere adlı eserde geçen niteleme sıfatları işlevleri bakımından tasniflenip incelenmiştir.

Cenkenmelerde yer alan bölümlerin her biri incelemenin temel birimlerini oluşturur. Yapılan incelemede metindeki niteleme sıfatları işlevlerine göre çeşitli alt başlıklara göre değerlendirilmiş ve işlevlerine göre niteleme sıfatları dizini oluşturulmuştur.

1.5. Tezin Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu çalışmada kullanılan kaynak Prof. Dr. Necati Demir ve Yard. Doç. Dr. Mehmet Dursun Erdem tarafından çevirisi yapılan Hazret-i Ali Cenklere'dir. İncelemelere geçmeden önce sıfatlar hakkında ve Eski Anadolu Türkçesi dönemi hakkında kısa bir bilgi verilecektir. Bu bilgilerin ardından Hazret-i Ali Cenklere'ndeki ilk yedi bölümde yer alan niteleme sıfatları işlev bakımından değerlendirilecektir.

Tez konusu yirmi bir işlev belirlenerek oluşturulmuştur. Her bir işlevin metin içinde kaç kez geçtiğini gösteren çizelgeye yer verilecektir.

1.6. Eski Anadolu Türkçesi

Eski Anadolu Türkçesi diğer bir adı ile Eski Osmanlıca, Oğuzların Anadolu'ya yerleşmesiyle birlikte şekillenmiş Selçuklu ve beylikler dönemiyle birlikte gelişerek Osmanlı Türkçesine zemin hazırlamıştır. Bu dönem, Türk dilinin tarihsel gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Oğuz Türkçesinin ilk dönemini oluşturan Eski Anadolu Türkçesi, 13. ve 15. yüzyıllar arasında Anadolu ve çevresinde yer alan çoğu bölgede yazı dili olarak kullanılmıştır.

Eski Anadolu Oğuzcası 10. yy. itibariyle Orta Asya'dan batıya göç eden Oğuzların 12. yüzyılın sonlarında kendi lehçelerine dayalı bir şekilde Anadolu'da kurup geliştirdikleri edebi yazı dili olarak tanımlanmaktadır. (Boz ve Gülsevin, 2010, s.1).

Eski Anadolu Türkçesi Selçuklu, Osmanlı, Karakoyunlu, İlhanlı, Akkoyunlu, Anadolu Beylikleri zamanında 13. yüzyıldan 15. Yüzyılın ikinci yarısına kadar Anadolu, Azerbaycan, Balkanlar, Kıbrıs, Kırım gibi geniş bir coğrafyada kullanılmıştır. (Öztürk, 2021, s.18). Eski Anadolu Türkçesinin oluşum sürecinde, tarihî gelişmelerin etkisi büyüktür. Meydana gelen tarihsel olaylar Oğuz Türkçesinin yazı dili haline gelmesini sağlamıştır. Bu dilin dönemleri üzerine pek çok araştırmacı çeşitli çalışmalarda bulunmuş ve farklı bakış açıları geliştirmiştir.

Yapılan bilimsel çalışmalara göre Eski Anadolu Türkçesi; Selçuklu dönemi, Beylikler dönemi ve Osmanlıcaya Geçiş dönemi olarak üç evreye ayrılarak incelenir. (Boz ve Gülsevin, 2010, s.5) 13. yüzyılda yazılan eserler Selçuklu dönemi eserleri, 14. yüzyıldakilere Beylikler dönemi eserleri, 15. yüzyılın ilk yarısındakilere ise Klasik Osmanlı Türkçesine geçiş dönemi eserleri denmektedir. (Öztürk, 2021, s.19). Çalışmamıza konu olan “Hazret-i Ali Cenkləri” adlı eser ise 13.yüzyılda yani Anadolu Selçukluları devrinde yazılmış ancak yazarının kim olduğu bilinmemektedir.

Korkmaz, Oğuzcanın Eski Anadolu Türkçesinden önceki tarihi dönemi, Oğuz boylarının tarihteki yerlerine koşturularak başlıca iki alt döneme ayrılabilir görüşündedir: İlki, VI-XI, yüzyıllar arasındaki dönem, ikincisi ise XI-XIII, yüzyıllar arasındaki alt dönemlerdir.

Bu dönemde kaleme alındığı düşünülen bazı eserler, dil özellikleri açısından bakıldığında "Karışık Dilli Eserler" olarak adlandırılmaktadır. Bunun temel nedeni, bu eserlerde hem Orta Asya Türkçesinin izlerine hem de Oğuz Türkçesine ait unsurlara rastlanmasındandır.

Bu mesele Türkoloji dünyasında “Olga-bolga meselesi” olarak anılır ve bu mesele ile ilgili birçok araştırmacı ayrıntılı çalışmalar ortaya koymuştur. Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazıldığı düşünülen karışık dilli eserler olarak bilinen eserler şu şekilde listelenebilir: Kudûri Tercümesi, Behcetü'l-Hadâik, Ali'nin Kıssa-ı Yûsuf'u, Kitâb-ı Ferâiz, Kitâb-ı Gunya, Kitâb-ı Güzîde, Süleymaniye Kütüphanesindeki Kur'an Tercümesi, Mevlâna'nın Türkçe şiirleri, Şeyyad Hamza'nın bazı manzumeleri'dir. (Öztürk, 2021, s.19).

Eski Anadolu Türkçesi ile kaleme alınan ilk ürünler 13. yüzyılda Selçuklu döneminde Mevlana tarafından verilmiştir. Mevlana'yı Sultan Veled, Ahmed Fakih, Yunus Emre ve Şeyyad Hamza takip etmiştir. Beylikler döneminde Oğuz Türkçesi 13. yüzyıla nazaran daha işlek bir dil haline gelmiştir ve bu dönemin öne çıkan

yazarları arasında Gülşehri, Âşık Paşa, Hoca Mesud, Şeyhoğlu Mustafa, Ahmed Fakih, Ahmedî gibi müellifler vardır. (Öztürk, 2021, s. 35).

Osmanlı Türkçesine geçiş döneminde Eski Anadolu Türkçesi ile yazılan eserlerin sayısı oldukça fazladır. Eserler manzum ve mensur şekilde verilmiştir. Bu dönemin öne çıkan yazarları arasında Süleyman Çelebi, Şeyhî, Mercimek Ahmed vardır. 15. Yüzyılda yazıya geçirildiği düşünülen Oğuzların yaşamından, kültüründen, kahramanlıklarından izler barındıran nazım-nesir karışık olarak ihtiva edilen Dede Korkut Hikayeleri’de bu döneme ait olan ürünlerden biridir.

1.7. Hazret-i Ali Cenkləri

Destan, milletlerin başından geçen ve milletleri derinden etkileyen olayları ele alan edebi bir tür olarak kabul edilir. Destanların bazı tarihî ve dinî şahsiyetleri de bünyesinde barındırdığı bilinmektedir. Bunlardan biri olan Hazret-i Ali Destanı ya da Hazret-i Ali Cenkləri, 13. veya 14. yüzyıl ürünü olduğu düşünülmektedir. Eserin üslubu bu kaniya ulaşılmasındaki etkenlerden biridir. Eser sade, akıcı ve Türkçe söz varlığından meydana gelmektedir. Dolayısıyla Hazret-i Ali Cenkləri Oğuz Türkçesinin bir dil yadigârıdır.

Hazret-i Ali Cenkləri’nin dil, anlatım, şekil özellikleri bakımından “epik üslûp” ile yazılmıştır. (Çetin, 2007, s.281). Eserin kim tarafından kaleme alındığı bilinmemektedir.

Ceknamelerin konusunu İslam dininin yayılma sürecinde meydana gelen olaylar oluşturur. Dolayısıyla cenklerde İslamî motifler ön plandadır. Üzerinde çalışma yapılan Hazret-i Ali Cenkləri adlı eser on bölümden meydana gelmektedir. Her bir bölüm bir bütünün parçalarını oluşturmaktadır. Eserin bölüm başlıkları şu şekildedir:

1. Hazret-i ‘Alî hazretleri âhir zemîni feth idüp ve beş şahâbe-i kirâmuñ beş bölük yola gidüp ve yedi pâdişâhı imâna götürüp ve kubbe-i mıkñâtis yıkup andan küh-ı billür’a çıkup nice ‘ifrîtlar ve dîvleri helak eyledigidir

2. Gâzâ-yı feth-i Kâl’a-ı Hayber

3. Tārîh- Kâl’a-ı i Kân Hazret-i ‘Alî

4. Kâl’a-ı Berber Bâ Zûmur Ateş-perest

5. Muḥammed Ḥanife Bā Ġazanfer Ḳāfir
6. Bā Ejderhā-yı der Magrib
7. Ġazāvāt-ı Muḥammed Ḥanefiyye
8. Ġazāvāt-ı İmām-ı Ḥasan Rebi İbni Mālik
9. Ġazāvāt-ı İmām-ı Hüseyn
10. Mu‘ cizātü’l-Nebī

1.8. Sıfat

Türkçede farklı şekillerde kullanım özelliğine sahip olan sıfatlar varlıkları renk, biçim, ölçü, görünüş ve şekilsel yönden niteleyen sözcük türü olarak tanımlanmaktadır. Sıfatlar tek başlarına kullanılmaz, mutlaka bir isimle kullanılır ve ismin anlamını tamamlar ya da daraltır. Bu bakımdan bir varlığın nasıl olduğunu açıklayan sözcüklerdir. Sıfatla ilgili yapılan tanımlamaların çoğu birbirine benzer niteliktedir. Sıfatın tanımı üzerine yapılan görüşler, bu sözcük türünün anlam ve işlev yönünden oldukça kapsamlı olduğunu da ortaya koymaktadır.

Delice, cümle içinde tek başına bir kullanım alanına sahip olmadıkları için yani cümleye doğrudan tek başlarına katılamadıkları için sıfatları uydu sözcükler olarak değerlendirir (Delice, 2012, s. 27-34).

Bayraktar, sıfatların isimleri ve sıfatları nitelediğini dile getirir. Nitelediği ya da belirttiği ismin düşmesi halinde sıfatların isim gibi kullanılabileceğini söyler. Bu durum ona göre sıfatların işlevsel olarak sıfat niteliği taşımadığının göstergesidir. (Bayraktar, 2005, s. 197-198).

Gabain’e göre isim ile sıfat arasında belirgin bir fark yoktur. Aynı isim, bazen sıfat bazen de isim olarak kullanılabilir. Bu nedenle sözcüklerin bazıları daha çok isim, bazıları ise sıfat karakteri taşımaktadır (Gabain, 1988, s. 47).

Hengirmen ise varlıkların özelliklerini belirten ve adlardan önce gelen sözcükler’e sıfat der. (Hengirmen, 1995, s.150).

Banguoğlu’nun sıfat tanımı şu şekildedir: “Bir varlığı vasıflayan yahut belirleyen kelimeye sıfat denir.” (Banguoğlu, 2015, s. 341).

Korkmaz'a göre Türkiye Türkçesi'nde çok geniş bir yeri olan sıfatlar adlardan önce gelir ve onları niteler. Kısacası sıfatlar adların nasıl olduklarını gösteren veya onları çeşitli yönlerden belirten sözlerdir: açık kapı, boş oda gibi. (Korkmaz, 2017, s. 335).

Ergin, sıfatları vasıf ve belirtme isimleri olarak ele alır. Nesnelerin çeşit çeşit vasıfları, çeşit çeşit belirtileri vardır. Sıfatlar bu vasıfların ve belirtilerin isimleridir (Yılmaz, 2004, s. 36-38).

Sıfat kendi içinde belirtme ve niteleme sıfatları olarak iki başlık altında değerlendirilir. Niteleme sıfatları, varlıkları çeşitli açılardan niteleyen sıfatlar olarak tanımlanmaktadır. Niteleme; ismi aynı bağlamda yer alan öteki isimlerden ayırmaya ya da bu isim hakkında ek bilgiler vermeye yarar (Yılmaz, 2004, s. 45).

Dil Bilgisi kitaplarında ve Dil Bilgisi terimleri sözlüklerinde niteleme sıfatlarının ne olduğuna dair çeşitli tanımlamalar mevcuttur. Tahsin Banguoğlu'nun Türkçenin Grameri adlı kitabında niteleme sıfatları için vasıflama sıfatları ifadesi yer alır. Banguoğlu'na göre "vasıflama sıfatları bir varlığa ilindiklerinde onun vasfını göstermeye yarar: dar yol, mor çiçek gibi." (Banguoğlu, 2015, s.341).

Deny, Türkçede yer alan sıfat terimiyle, Fransızcadaki sıfat teriminin birbirinden farklı olduğunu dile getirir. (Deny, 1941, s. 215). Ergin'in vasıf isimleri olarak adlandırdığı sözcükler, Deny'e göre Fransızcadaki asıl sıfatları karşılamaktadır. (Deny, 1941, s. 215).

Günay Karaağaç Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü'nde sıfatı ad ve kavramları niteleme, belirtme, yer gösterme, sayı gösterme, sorma gibi çeşitli yönlerden niteleyen, belirleyip özelleşen söz, söz öbeği veya cümle olarak tanımlar (Karaağaç, 2013, s. 697). Karaağaç aynı kitabında niteleme sıfatını ise şöyle tanımlar: Varlıkları durum, biçim, renk vb. bakımlardan niteleyen sıfattır. (Karaağaç, 2013, s. 598).

Muharrem Ergin niteleme yerine vasıflandırma ifadesini tercih ederek Türk Dilbilgisi kitabında vasıflandırma sıfatları için nesnelerin vasıflarını bildiren sıfatlar tanımlamasını yapar. Doğan Aksan öncülüğünde hazırlanan Sözcük Türleri adlı kitapta niteleme sıfatları için şu tanım yapılır: Kendinden sonra gelen adın niteliğini gösteren sıfatlara niteleme sıfatları denir. Zeynep Korkmaz Türkiye Türkçesi Grameri adlı kitabında niteleme ifadesi yerine nitelik ifadesini kullanır ve niteleme sıfatları için şu tanımları yapar: Nitelik sıfatları, canlı ve cansız varlıkların renk, şekil, biçim, tat, koku, mesafe, huy, alışkanlık, yetenek, beceri gibi türlü dış ve iç

özelliklerini bildiren sıfatlardır. (Yılmaz, 2004, s. 47-49).

Gencan’a göre niteleme sıfatları varlıkları niteleyen, yani varlıkların durumlarını, biçimlerini, renklerini, özelliklerini gösteren sözcüklerdir. (Gencan, 2001, s.197)

Bilgegil’e göre niteleme sıfatları, isimlere ait nitelikleri ifade eden sıfatlardır. Niteleme sıfatları, ya kulaktan öğrenilir ya da kuralla teşkil olunur. Birinci durumda olanlara “simâî”, ikinci durumdakilere “kıyâsi sıfat” denir. Boz, küçük, aç, tok sıfatları simâî iken akıllı, bilgisiz, çalgıcı, küskün, çalışkan gibi sıfatlar kıyasidir denilebilir. (Bilgegil, 2014, s.173-174)

Sonuç olarak niteleme sıfatı varlıkları şekil, biçim gibi çeşitli yönlerden niteleyen bir sıfat çeşididir ve sıfatlar içinde anlam zenginliği bakımından dikkat çekicidir. Niteleme sıfatları ve işlevleri konusunda genel bir görüş birliği vardır. Engin Yılmaz Türkiye Türkçesinde niteleme sıfatları adlı kitabında niteleme sıfatlarını semantik bakımdan iki başlıkta değerlendirir:

1. Duyularımıza/ algılarımıza dayanan nitelikleri belirten niteleme sıfatları
 - 1.1. Görme duyusu ile ilgili nitelikleri bildiren niteleme sıfatları
 - 1.1.1. Renk bildiren niteleme sıfatları
 - 1.1.2. Biçim bildiren niteleme sıfatları
 - 1.2. Tat alma duyusu ile ilgili nitelikleri bildiren niteleme sıfatları
 - 1.3. Dokunma duyusu ile ilgili nitelikleri bildiren niteleme sıfatları
 - 1.4. Koku alma duyusuyla ilgili nitelikleri bildiren niteleme sıfatları
 2. Bilincimize / Sezgilerimize dayalı nitelikleri bildiren niteleme sıfatları
 - 2.1. Ölçü bildiren niteleme sıfatları
 - 2.2. Durum bildiren niteleme sıfatları
 - 2.3. Özgülük (tahsis) bildiren niteleme sıfatları
 - 2.4. İnsanlara özgü karakter özelliği bildiren niteleme sıfatları
 - 2.5. İnsanlara / hayvanlara özgü fiziksel özellikleri bildiren niteleme sıfatları
- olarak tasnif etmiştir. (Yılmaz, 2004, s.)

Engin Yılmaz’ın sınıflamasına bakıldığında niteleme sıfatlarının insan algısı, duyular ve bilinçle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Dilbilimciler sıfatın farklı yönlerini ortaya koysa da ortak noktaları, niteleme sıfatlarının adları nitelendiren ve onları bağlam içinde daha anlamlı hale getiren sözcükler olduğudur.

Demir’e göre niteleme sıfatları; varlıkları niteleyen ve bunu yaparken de

onların durumlarını, renklerini, kokularını, şekillerini daha başka bir deyişle de nasıl olduklarını ifade eden sözcüklerdir. (Demir, 2006, s. 293).

Zeynep Korkmaz'ın tanımına göre canlı, cansız varlıkların renk, şekil, biçim, tat, koku, mesafe, huy, alışkanlık, yetenek, beceri gibi türlü türlü dış ve iç özelliklerini bildiren sıfatlardır. (Korkmaz, 2017, s. 356). Korkmaz, işlev bakımından nitelik sıfatlarını Engin Yılmaz'dan farklı olarak şu şekilde sınıflandırır:

1. Adlar önünde renk bildiren sıfatlar: ak, beyaz, boz gibi.
2. Varlıkların soyut niteliklerini bildiren sıfatlar: ağır bir tifo, çalışkan eller gibi.
3. Varlıkların dış görünüş, fiziksel özellik, ve bedenlerini nitelendiren sıfatlar: alçak bir sedir, buruşuk yüz gibi.
4. Mekânda ve zamanda mesafe niteliği bildiren sıfatlar: dar yollar, kısa yol gibi.
5. Varlıkların duyu organları ile algılanan niteliklerini bildiren sıfatlar: acı kahve, ılık su gibi.
6. Ada herhangi bir vasfa sahip olma, o vasfı taşıma niteliği katan sıfatlar: görgülü insan, ölümlü dünya gibi.
7. Bir yerli olmayı, bir yere ya da bir şeye mensubiyeti gösteren sıfatlar: İzmirli bir kız, Amerikalı doktor gibi.
- ‘8. ‘Bir şey için’ manasındaki veya bir şeyin bolluk içinde bulunduğu yeri gösteren sıfatlar: kiralık araba, ormanlık arazi gibi.
9. Kişilerde alışkanlığı, nesnelerde belirgin özelliği gösteren sıfatlar: batakcı esnaf, inatçı keçi gibi.
10. Bir varlık veya nesnede bir niteliğin eksikliğini, yokluğunu gösteren sıfatlar: balıksız göl, susuz köy gibi.
11. Bir nesnenin yapıldığı ham maddeyi gösteren ya da o duyguyu veren sıfatlar: demir kapı, keten elbise gibi.

12. Bir niteliğin bir varlıkta yoğun olarak bulunduğunu gösteren sıfatlar: alıngan insan, somurtkan arkadaş gibi.

13. Adlara anlamca bir bildirme ve pekiştirme niteliği katan sıfatlar: azgın dalga, dalgın su gibi.

14. Yapılmış, bitmiş bir kılış ve oluşu bir nesneye bir varlığa nitelik olarak veren sıfatlar: açık kapı, bozuk yol gibi.

15. Adların yapılış özelliklerini ya da bir tarzı bildiren sıfatlar: asma tavan, süzme bal gibi.

16. Nitelikte süreklilik bildiren sıfatlar: bakıcı kadın, çekici teklif gibi. (Korkmaz, 2017, s. 356-362).

Kononov ise niteleme sıfatlarını anlamsal özelliklerine göre altı sınıfta toparlar:

1. Renk bildiren sıfatlar (Ak, kara)
2. Kişinin ya da nesnenin en belirgin (değerlendirilmesini) sağlayan sıfatlar (iyi, fena, güzel)
3. Nesnenin duyularımızla anlaşılabilen niteliklerini anlatan sıfatlar (tatlı, ekşi)
4. Yüz ölçümü ya da zaman nitelik ve ilgilerini anlatan sözcükler (Uzak, yakın)
5. Fiziksel ya da bedensel nitelikleri anlatan sözcükler (kör, topal)
6. Türlü anlamda sözcükler (yavaş, çabuk, boş) (Yüksel, 2004, s.67).

Niteleme sıfatlarının dilde çok yönlü bir işlev taşıdığını söylemek mümkündür. Hazret-i Ali Cenklere nitelik sıfatları bakımından yoğun bir eserdir. Bu eserde nitelik sıfatlarının çeşitli işlevleri üzerinde durulacaktır.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Hazreti Ali cenkleriyle alakalı yapılan çalışmaların çoğu tarihî, dinî ve folklorik çalışmalardan oluşur. Bu çalışmalarda cenklerde yer alan kahramanlık, dini motifler gibi öğeler incelenmiştir. Metinlerde sıfatların işlevlerine odaklanan doğrudan bir çalışma bulunmamaktadır. Bu tez, literatürdeki bu boşluğu doldurmayı ve dilbilgisel çözümlemeye odaklanarak özgün bir katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Tezler

Al-Hamadani, A. F. H.(2023). *Hazret-i 'Ali Cenikleri'nde söz öbekleri*. (Tez No: 830197) [Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi] Yök Ulusal Tez Merkezi.

Bülbül, E. (2008). *Hazret-i Ali cenikleri üzerine bir tetkik*. (Tez No: 221236) [Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi] Yök Ulusal Tez Merkezi.

Çetin, İ. (1995). *Türk edebiyatında Hazret-i Ali ceniknameleri*. (Tez No: 41090) [Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi] Yök Ulusal Tez Merkezi.

Demir, R. (2019). *Manzum Hz. Ali cenklerinden Yemâme Cengi üzerine bir inceleme*. (Tez No: 561038) [Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi] Yök Ulusal Tez Merkezi.

Güden, Z. (2013). *Hz. Ali Ceniknâmelerinin estetik değerler bakımından incelenmesi*. (Tez No: 327552) [Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi] Yök Ulusal Tez Merkezi.

Kavlak, T. (2018). *Şükrî: Hz. Ali ile Kahkaha Sultan cengi*. (Tez No:502086) [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi] Yök Ulusal Tez Merkezi.

Kayaokay, İ. (2022). *Türk edebiyatında manzum Hz. Ali cenk-nâmeleri ve Ayân-Zâde İbrahim Şükrî'nin Kıssa-i Kan Kalesi ile Hikâye-i Hâver-zemîn adlı mesneviler*. (Tez No: 742529) [Doktora Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi] Yök Ulusal Tez Merkezi.

Suiçmez, H. (2010). *Hz. Ali'nin savaşları ve İslam mezhepleri tarihi açısından önemi*. (Tez No:290856) [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi] Yök Ulusal Tez Merkezi.

Şener, O. Z. (2021). *Dini tarihi kaynaklı olağanüstü anlatıların dini çocuk*

edebiyatı açısından değerlendirilmesi ve Hz. Ali Cenknâmeleri'nin incelenmesi. Tez No: 678741) [Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi] Yök Ulusal Tez Merkezi.

Yaşar, H. (2007). *Hazret-i Ali'nin Hâver-nâme cenkleri (inceleme-metin)*. (Tez No: 210711) [Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi] Yök Ulusal Tez Merkezi.

Makaleler

Çetin, İ. (1997). Türk edebiyatında Hz. Ali cenknâmeleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (8), 93–112.

Demir, R. (2007). Hz. Ali cenknâmelerinden “Yemâme Cengi”nin yeni bir nüshası üzerine. *Gazi Türkiyat*, (1), 115–130.

Koyuncu, Z. (2020). Edebî türlerden cenk-nâme / gazavat-nâme ve Hz. Ali cenkleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 9(3), 1189–1206.

Mattei, J. L. (2004). Hz. Ali cenknâmeleri üzerine notlar. *Milli Folklor*, 16(61), 45–53.

Saluk, R. G. (2018). Hz. Ali cenknâmeleri ve bir metin: Esed ile Şâh-ı Merdan cengi. *Journal of Turkish Literature and Folklore Studies*, 5(2), 87–104.

Yıldırım, A. (2015). Halife Hz. Ali ile cenknâme kahramanı arasındaki ilişki. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 17(66), 233–250.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın temel kaynağını, Prof. Dr. Necati Demir ve Yard. Doç. Dr. Mehmet Dursun Erdem tarafından çevirisi yapılan Hazret-i Ali Cenkleri oluşturur. Çalışmada öncelikle metinlerde yer alan niteleme sıfatları tespit edilmiş, ardından bu sıfatlar işlevlerine göre sınıflandırılmıştır. Sıfatların işlevsel yönleri metin bağlamı üzerinden hareketle incelenmiştir. Analiz sürecinde işlevlerine göre sıfatların kullanım sıklıkları gösterilmiştir. Böylelikle dilbilgisel öğelerin sadece biçimsel değil, aynı zamanda işlevsel değerleri de ortaya konulmuştur.

4. BULGULAR

4.1. İşlevlerine Göre Niteleme Sıfatları

4.1.1. Duyulara Dayalı Niteleme Sıfatları

Bu grupta varlıkların duyu organları aracılığıyla algılanma durumlarına göre kullanılmış olan niteleme sıfatları yer alır. Duyulara dayalı nitelikleri belirten sıfatlar varlığın insanın beş duyusu yoluyla algılanabilen özelliklerine işaret eder. Eserde geçen görme, tat alma, işitme, dokunma ve koklama duyusuyla oluşturulan niteleme sıfatları şu şekildedir:

Şöyle kim karanlık yerde şu'le virürdi. ([57a/20] s. 62) Şöyle ki (o iğne) karanlık yerde ışık verirdi.

Hemān āb-u zūlal gibi su atup taşradaki havza dökülür. ([61a/2] s. 64) Hemen tatlı su gibi su akarak dışarıdaki havuza dökülür.

Pes Hāverān bu acı sözleri eşitdikde gazaba gelüp Kānber'e birkaç ağaç urdı. ([13a/3] s. 39) Haveran Şah bu acı sözleri ince gazaba gelerek Kamber'e birkaç sopa vurdu.

Hāzret-i 'Alī derūnından ra'd-vārī bir na'ra öyle urdı kim zemin ü zamūn lerzeye geldi. ([24a/11] s. 44) Hazret-i Ali içinden gök gürültüsüne benzeyen bir nara vurdu ki yer ve gök sarsıldı.

Bülend āvāz-ıla çağırıp eyitdi. ([89a/19-20] s. 77) Yüksek sesle çağırıp dedi.

Resūl- 'aleyhi's-selām ol mübārek ağzından ve şeker sözünden faşih kelām-ıla aşhābına söyledi ki: ([7b/7] s. 155) Resulaleyhisselam o mübarek ağzından ve şeker sözleriyle ashaba söyledi:

Gördi içerüde çengī ve bir şāh-ı civān bir hūb āvāz-ıla şi'r iderler. ([50b/37] s. 188) İçeriden bir çengi ile bir genç şah güzel bir sesle karşılıklı okuyorlar.

Ammā ol diyārda gāyet soğuk yeller ve katı çok yağmur yağmağıla on beş gün güneş yüzi göremediler. ([201a/ 2] s. 133) O diyarda gayet soğuk rüzgarlar ve çok fazla yağmurlar yağmasıyla on beş gün güneş yüzü göremediler.

...çirkin rāyiḥalar gelür ki insan taḥammül idemez. ([168a/18] s.115) ...çirkin(kötü) kokular gelirdi ki insan dayanamaz.

Çizelge 4.1. Kullanım Sıklıklarına Göre Duyulara Dayalı Niteleme Sıfatları

<i>āb-u zūlal gibi</i> su 1 / <i>acı</i> sözler 1 / <i>bülend</i> āvāz 6 / <i>çirkin</i> rāyiḥalar 1 / <i>issi</i> havā 1 / <i>karanlıq</i> yer 1 / <i>ra 'd-vārī</i> bir na'ra 7 / <i>şoğuk</i> yeller 1 / <i>şeker</i> söz 2 / <i>tatlu</i> uyku 1
<i>Toplam:</i> 22

4.1.2. Akrabalık Bildiren Niteleme Sıfatları

Bu gruptaki niteleme sıfatları insanlar arasındaki akrabalığı, birbirileri ile olan yakınlık derecelerini ve ilişki seviyelerini ortaya koymaktadır. Bu kategoride ele alınan sıfatlar varlığın hangi bağ ile birbirine bağlı olduğuna işaret eder. Metinde akrabalık bildirme işlevinde kullanılan yalnız bir niteleme sıfatı mevcuttur.

Çizelge 4.1. Kullanım Sıklıklarına Göre Akrabalık Bildiren Niteleme Sıfatları

<i>karındaş</i> Ebu'l Muḥsin 1
<i>Toplam:</i> 1

4.1.3. Benzerlik Bildiren Niteleme Sıfatları

Eski Anadolu Türkçe'sinde benzetme yapıları oluşturulurken edatlardan, çeşitli eklerden ya da tümce bağlayıcılarından faydalanılmaktadır. Edat kullanılmadan kurulan benzetme yapıları da mevcuttur. Hazret-i Ali Cenk'lerinde yer alan benzetme yapıları şu şekilde karşımıza çıkar:

1. (şahıs adı/zamiri+gibi) yapısı ile kurulan benzetme unsuru
2. Edat yapısı ile kurulan benzetme unsuru (gibi)
3. Cümle bağlayıcıları ile kurulan benzetme unsuru (beñzer)
4. Anlam bakımından benzerlik işlevi kuran benzetme unsuru

Dā'imā ol eṭrāfları iki biñ kendi gibi kāfirlerle tolaşurdi ve gezerdi. ([3a/3])
s.33) Yanındaki kendi gibi kāfir iki bin eriyle daima oralarda dolaşır, haramilik

ederdi.

Nāgāh karşıusunda bir ziştlikā zengī siyah ve kāmeti mīl minareye beñzer üzerine çıka geldi. ([13a/14-15] s. 39) Birden karşıusunda çirkin kara yüzlü ve boyu minareye benzeyen bir zengi üzerine geldi.

...bir zaman tağ ve şahrā çini tas gibi āvāzlar virüp güm güm gümledi. ([43a/3] s. 55) ... bir zaman dağ ve sahra çini tas gibi ses verip güm gümledi.

Ya 'nī gündüz gibi aydınlık virürdü. ([57a/21] s. 62) Yani gündüz gibi aydınlık verirdi.

Benim yanımda seniñ gibi bir pehlivān lāzımdır. ([87a/6] s. 76) Benim yanıma senin gibi bir pehlivan lazım.

... Gülistān-ı Bānū dağı nice biñ māh-ı peyker kızlar ile çığa çığa geldi. ([88a/20]s. 77) Nice bin ay yüzlü kızlarla Gülistan Banu da çıka geldi.

Pādişāhım bunlar gibi pehlivanı 'Alī ile berāber idemem...([125a/5-6] s. 94) Padişahım bunlar gibi pehlivanı Ali ile denk tutamam...

Şöyle biliñ kim bu gice düşümde buniñ gibi vākı'a gördüm. ([132a/12] s. 98) Şöyle bilin ki bu gece düşümde bunun gibi bir olay gördüm.

...yumurta beñzer gāyet yüksek bir tağ. ([202a/ 14] s. 134)...yumurtaya benzeyen gayet yüksek bir dağdı.¹

Fīl hortumu gibi dişleri var idi. ([208a/ 12] s. 137) Fil hortumu gibi dişleri vardı.

Şāh-ı Merdān buña beñzer nice kelimātlar söyledi. ([220a/12] s. 144) Şah-ı Merdan tıpkı buna benzeyen birtakım kelimeler söyledi.

Meger ol güneş yüzli ve hağ sözli şulṭānıñ 'ādetleri bu idi ki... ([2b/8/9] s. 152) Meğer o güneş yüzlü ve hak sözlü sultanın adetleri buydu ki...

¹ “benzer” kelimesi hem tarihî Türkçede hem de günümüz Türkçesinde farklı kullanım alanlarına sahiptir. Metinde kullanılan bu kelime gibi edatının işlevini görür. Bu kelimenin birde geniş zaman çekimi mevcuttur. Fakat metnin bağlamından hareketle “benzer” kelimesinin edat işlevinde olduğunu söylemek daha doğru olacaktır.

...kim mübârek gözlerinden kan revân olup gül yüzlerine akardı. ([41b/8] s. 181)...mübarek gözlerinden gül yüzlerine kan akıp gitti.

...gördi bir arslana beñzer kimse puñar kenarında ağaç gölgesinde yatur. ([46b/36] s. 185)... arslana benzer bir kişinin pınar kenarında ağaç gölgesinde yattığını gördü.¹

Şöyle kim güneş gibi şü'le virür. ([64b/11] s. 199) Güneş gibi parlaklık verir.

...mināre gibi bir mil kadar genişliği vardır. ([83b/2] s.211) ...minare gibi bir mil kadar genişliği vardır.

Gördün mi kuluñı benim şunıñ gibi kulumu öldürdi. ([131b/14] s.244) Gördün mü benim şunun gibi kulumu öldürdü.

...ayıñ on dördü gibi, kaşlar kara ve koyun gözli ve yüzi nūrlı ve ak tenli, işbu şıfatlarla bir oğlandır ki... ([146b/13-14] s.254)...ayın on dördü gibi, kara kaşlı, koyun gözülü, nur yüzülü ve ak tenli sıfatlarla dolu oğlandır...

Kaşları kara kirpikleriniñ her biri ok ve iki bölük saçı iki tarafa ef'ī yılan gibi aşmış ve gül yanakları üzerine dürdāneler dizilmiş. ([151b/23] s.258) Kaşları kara, kirpiklerinin her biri ok ve iki bölük saçı iki tarafa iki yılan gibi asmış ve gül yanakları üzerine inciler dizilmiş.

...seher vaktında gül üzerine çig düşmüş ve nergis gözleri mahmūr olmuş. ([151b/25] s.258)...seher vaktinde gül üzerine şebnem düşmüş ve nergis gözleri mahmur olmuş.

...Zülfikār gibi kılıç virdim. ([168b/35] s.270)...Zülfikar gibi kılıç verdim.

¹ “arslana benzer” ifadesinde yer alan “benzer” kelimesi benzetme işlevinde kullanılan bir niteleme sıfatıdır.

Çizelge 4.1. Kullanım Sıklıklarına Göre Benzerlik Bildiren Niteleme Sıfatları

'<i>Alî gibi</i> yâr-ı vefâdâr 1 / <i>arslana beñzer</i> kimse 1 / <i>ayn on dördi gibi</i> oğlan 1 / <i>ayn on dördine beñzer</i> kız 1 / <i>ayn on dördü gibi</i> kız 1 / <i>'azîm dîye beñzer</i> bir kâfir 1 / <i>bâzîrgân gibi</i> bir heybetlü adam 1 / <i>benim gibi</i> pehlivanlar 1 / <i>benim gibi</i> hûb bir pâdişâh 1 / <i>buña beñzer</i> Zengîler, kelimâtlar 3 / <i>bunî gibi</i> vâkıa, heybetler, derd, sözler, erlik, kâfir 8 / <i>bunlar gibi</i> pehlivan 1 / <i>çini taş gibi</i> âvâzlar, şadâlar 6 / <i>fîl hortumu gibi</i> dişler 1 / <i>Ğazanfer gibi</i> pehlivan 1 / <i>gözleri oda benzer</i> at 1 / <i>gül</i> yüzler, yanağlar 2 / <i>gündüz gibi</i> aydınlık 1 / <i>güneş</i> yüz 1 / <i>güneş gibi</i> şu'le 1 / <i>kâmeti mîl minareye benzer</i> zengî 1 / <i>kendi gibi</i> kâfir 1 / <i>mâh-ı peyker</i> kızlar 1 / <i>minâre gibi</i> bir mil kadar genişlik 1 / <i>minâreye benzer</i> kadd 1 / <i>nergis</i> gözler 1 / <i>pâdişâhî gibi</i> kul 1 / <i>pehlivânlıkda saña beñzer</i> yigit 1 / <i>sen/î gibi</i> pehlivan, kişi 4 / <i>sizi gibi</i> adamlar 1 / <i>şunî gibi</i> kulum, pınar 2 / <i>yumurta beñzer</i> tağ 1 / <i>yüzi bedr aya benzer</i> pehlivan 1 / <i>Zülfikâr gibi</i> kılıç 1
<i>Toplam: 42</i>

4.1.4. Sıfat-Fiillerle Kurulan Niteleme Sıfatları

Bu başlık altında ele alınan niteleme sıfatları sıfat-fiil ekleri ile kurulan ve varlıkları, kavramları durum, yer-konum, hareket-eylem bakımından niteleyen sıfatlardan oluşur. Sıfat-fiil ekleri ile kurulan ve durum ifade eden bu sıfatların sayısı oldukça fazladır.

...*gelen aḥvâli takrîr* eylediler. ([6a/6] s.35) ...*gelen haberi* söylediler.

Viridiğî altunu yine vireyim. ([8a/13] s.36) *Verdiğî altını yine vereyim.*

Düldül kulakların kışup yanına gelen adamdan tokuz adamı helak eyledi. ([9a/6] s.36) *Düldül kulaklarını kısarak yanına gelen adamlardan dokuzunu yere serdi.*

İçinde olan cevahirleri taşra çıkardılar. ([10a/20] s. 37) *İçinde olan hazineleri kesenin dışına çıkardılar.*

Yerleri ve gökleri yaradan Tañrı birdir. ([12a/20-21] s. 38) *Yerleri ve gökleri yaratan Tanrı birdir.*

Küşür-ı Keşân'da olan Şâtır Zengî begi bu hâle kodi. ([16a/1] s. 40) *Küşür-ı Keşân'da olan Şâtır Zengi bu hale koydu.*

...ve ol bend içinde olan kişiyi baña getüriñ, didi. ([18a/19] s. 42) ...oradaki kızı ve bağlı olan adamı bana getirin, dedi.

Bu gelen tã'îfe yavuz mel'unlara benzer. ([19a/2] s.42) Bu gelen topluluk yavuz melunlara benzer.

... Hazret-i 'Alî şehir önünde çayır olduğu yere gelüp... ([22a/8] s. 44) ... Hazret-i Ali şehrin önünde çayır olan yere gelerek...

Karşusunda turan 'asker tamam otuz biñ kâfirdir... ([26a/7] s. 46) Karşısında duran asker tam otuz bin kâfirdir...

Kalan kâfirler bu hâli göricek takât getüremeyüp kaçdılar. ([30a/12] s. 48) (Geride) kalan kâfirler bu hali görünce dayanamayıp kaçtılar.

...'alemi götüren bir uzun boylu yigit başı 'alemle berāberdir. ([30a/7] s. 48) ...sancağı taşıyan uzun boylu yiğit başının (boyu) sancakla aynı hizadaydı.

Mel'un bu hâli göricek iğne yemiş kelpе döndi. ([37a/21] s. 51) Melun bu hali görünce iğne yutmuş köpeğe döndü.

... ol şāfda olan kâfirleriñ cümlesi atlarından yüzleri üstüne düşüp... ([40a/13] s.54) ... o safta olan kâfirlerin hepsi atlarından yüzleri üzerine düşüp...

Ol gördüğüñ at ve kılıç Hazret-i 'Ali'niñdir. ([47a/12] s. 57) O gördüğüñ at ve kılıç Hazret-i Ali'nindir.

Sarāydan taşra olan begler, vezirler ve pehlivanlar bu avazı eşidicek...([47a/21] s. 57) Sarayın dışından olan beyler, vezirler ve pehlivanlar bu sesi işitince.

...bizim tapdığımız dīn bātıl imiş. ([48a/8] s. 57) ... anladım ki bizim tapdığımız dīn batılmış.

...cümle kã'inatı 'Kün' demekle var iden Tañrı'ya tap. ([47a/3]s. 57)...bütün kainatı "Ol" demekle var eden/yaratan Tanrı'ya tap.

...şehirlerde olan kilisāları yıkup mescidler bina eyledi. ([52a/9] s. 59) ...şehirlerde olan kiliseleri yıkarak mescidler inşa etti.

Pes Hazret-i 'Alī gördüğü düşü Mālik-i Ejder'e beyan eyledi. ([53a/2] s. 60) Hazret-i Ali gördüğü düşü Malik Ejder'e anlattı.

Kan akmış, ol akan kanı izleyüp gördiler ki bir kuyuya gelir ... ([57a/10] s. 62) Kan akmış ve o akan kanı izleyip gördüler ki kuyuya gelir...

*... kapu yukarıdan boşanup eşiğe basan kişiyi helāk iderdi... ([71a/14] s. 69)
... kapı yukarıdan boşanarak eşiğe basan (içeriye girmeye çalışan) kişinin üzerine düşerdi.*

Bu kırılan asker Hāverān'ın çerisidir. ([73a/17] s. 70) Bu kırılan asker Haveran'ın askeridir.

Anı gördiler ki gittikleri yol beş bölük oldu ve ol yol ayrıldığı yerde bir mīl dikmişler... ([73a/20-21] s. 70) Gördüler ki gittikleri yol beşe ayrıldı ve o yolun ayrıldığı yerde bir sütun dikmişler.

Hemān mīlin kopduğu yerden tüfenk gibi şu atıldı. ([72a21-73a/1] s. 70) Hemen sütunun koptuğu yerden tüfek gibi bir patlamayla su çıktı.

Bu giden kız kimdir? ([83a/16] s. 75) Bu giden kız kimdir?

Kalan hādimler bunu göricek... ([84a/18] s. 75) Kalan hizmetçiler bunu görünce...

Pes Mālik-i Ejder yanındaki olan pehlivānlardan birine su 'āl eyledi. [87a/14] s. 76) Malik Ejder yanında olan pehlivanlardan birine sordu.

Irakda ve yakında olan begleriñ ve sultānlarıñ leşkerleriyle gördi. ([93a/3] s. 79) Uzakta ve yakında olan beylerin ve sultanların askerleriyle gördü.

Hāveristān'a giden İslām çerisi çok ceng eylese...([120a/12] s. 92) Haveristan'a giden İslam askeri çok cenk edecek.

Nuşret ve fırsat viren Cenāb-ı Hakk'a şükürler eyledi. ([129a/16-17] s. 96) (kendilerine) zafer ve fırsat veren Cenāb-ı Hakk'a şükürler eyledi.

...İslām'a lazım olan şeyleri bir hoşça ta'lim eyledi. ([134a/5] s. 98) İslam'a lazım olan şeyleri bir güzel talim eylediler.

...yer yüzine ayak basacak yer kalmadı ve tozlar kabarıp...([150a/7] s. 106) ...yer yüzüne ayak basacak yer kalmadı ve tozlar kabararak...

Ebu'l-Muhsin'in habs olduğu odayı nişanladı. ([181a/6] s. 122) Ebu'l-Muhsinin habs olduğu çadırı nişan aldı.

...her biri vardıkları yerden cümlesi sağ sâlim gelüp... ([190a/1] s. 127) her biri vardıkları yerden sağ salim gelerek...

Yerleri ve gökleri yaradan Hakkı-çün toğrı söyle sen kimsiñ, didi. ([191a/5] s. 128) Yerleri ve gökleri yaratan Allah için doğru söyle sen kimsin, dedi.

İş bu tutduğum eri öldireyim mi, didi. ([193a/20] s. 129) Bu tuttuğum eri öldüreyim mi dedi.

...bizim için emānet konulan nesneyi baña getireceksin, didi. ([200a/ 11] s. 133) ... bizim için emanet konulan eşyayı bana getireceksin, dedi.

Gayet cazūdur ve mermerden olan şandık içinde bir kemer vardır. ([207a/ 8/9] s. 137) Mermerden olan sandık içinde bir kemer vardır.

Eline kemān almış, ammā mel'ünün atdığı ok yere düşmez idi. ([225/9] s. 146) Eline Eline yay almıştı ama melunun attığı ok yere düşmezdi.

...Hazret-i Fāṭıma'ya armağan virdiği sandığı ve... ([232a/ 8] s. 150) ... Hazret-i Fatma'ya hediye ettiği sandığı ve...

Ol gāzada şehīd olan gāzīleriñ namazını kılup... ([236a/7] s. 151) O savaşta şehit olan gazilerin namazını kılup...

Kanber'in kova gittiği geyikdir. ([21b/15] s. 165) Kanber'in ardınca gittiği geyiktir.

Ben seniñ āhiretiñ için kıldığın boğmağı hīç reva mıydıñ alup... ([39b/4] s. 180) Ben senin ahiret için sakladığın boğmağı alıp vermem reva mıdır?

Tiz kalkup Düldül-i mübārek olduğu eve geldim. ([43b/15] s. 183)) Hemen kalkıp mübarek Düldül'ün olduğu eve geldim.

Biliñ ve āgāh olıñ kim bizim ulu puñar kenārına gelen gāzīler ulısı ol

Medīne’de olan ‘Alī didikleridir. ([49b/3] s. 187) Bilin ve agâh olun ki bizim ulu pınar kenarına gelen gaziler ulusu Medine’de yaşayan Ali dedikleridir.

Çok yaş yaşamış pîr kişi idi. [49b/6-7] s. 187) Çok yaşamış bir bilge kişiydi.

Biz ta ‘âmun yediğimiz kişiniñ başına... ([49b/33] s. 188) Biz yemeğini yediğimiz kişinin başına...

Ya ‘ni Sa ‘îd bin Ubbād düğüne okuyup saçılık virecek bir şeyi, bulunmayup...([54b/31-32] s.191) Sa ‘d bin Ubbad’a saçılık verecek başka mal bulurum.

Beşâret olsun kim ol gördüğün altun ve gümüş ve la ‘l-i cevâhirleriñ cümlesini saña bağışladım. ([55b/9-10] s.192) Müjde olsun ki gördüğün altın, gümüş ve cevherlerin kırmızısını sana bağışladım.

Bir kumdan yığılmış tağa revân oldular. ([56b/18] s.193)... Kumdan yığılmış bir dağa revan oldular.

...gördüm eyerlenmiş bir at hâzır тұrur. ([57b/34-35] s.194)...gördüm eyerlenmiş bir at hazır bekler.

Anlar da öyle idi; ammâ ol kemikden nişân olduğu aralıkda cānavārlar yoğ idi. ([64b/24-25] s.199) Ama o kemikten işaret olan yerde canavarlar yoktu.

Ol tahtın üstünde bir çirkîn yüzlü kâfirler ellerinde topuzlar ya ‘nî cehennem zebânileri üzerinde oturan mel ‘ûn bunlarıñ ulularıdır. ([82b/1-2-3] s.211) O tahtın üstünde çirkin yüzlü kâfirler ellerinde topuzlar cehennem zebanileri üzerinde oturan melun bunların ulularıdır.

Eger güldigimiñ aşlın şorarsañ bu kelleyi getüren pehlivana hoş gelmez. ([88b/20] s.215) Eğer gülmemin sebebini sorarsan bu kelleyi bana getiren pehlivana hoş gelmez.

Hasım olduğuñ kişi ne kişidir...([89b/38-39] s.216) Hasım olduğun kişi ne kişidir...

Kanı seniñ beğenmediğiñ kişiyi gördüñ mi? ([91b/27] s.217) Senin beğenmediğin kişiyi gördün mü?

...kim ol meydānda tūran kavmīn cümlesiniñ 'aqlı başından gidüp yatdılar. ([92b/10] s.217) ...meydanda duran topluluğun hepsinin aklı başın gidip...

...İmām-ı 'Alī, Ṭamrūc kâfiri çaldığı vakıt pek bir na'rası heybetlü geldi. ([94b/22] s.218) ...İmam Ali Tamruç kâfiri çaldığı vakit narası heybetli geldi.

...İmām-ı 'Alī'yi çalayım diyen kâfire elindeki mel'unı tutardı...([102b/17-18] s.223) ...İmam Ali'yi saldırayım diyen kâfire elindeki melunu tutuyordu.

Çobān bunları gördi, ol kendüye buluşup kavl-i karār iden adam yanınca arslan...([108b/3] s.227) Çoban bunları gördü, kendiyle buluşup kavlikarar eden adam yanınca arslana...

İmām-ı 'Alī dahı ol getürdigi biñ beş yüz deve ile ol kadar mālı...([109b/36] s.228) İmam Ali getirdiği bin beş yüz deve ile o kadar malı...

Garīb yigitdir, şūreti maḥbūb, yol zahmeti çekmiş kişiye beñzer. ([110b/30-31] s.230) Yabancı yiğittir, sureti güzel yol zahmeti çekmiş kişiye benzer.

...ve hāzır olan leşker yarağa girdiler...([113b/21] s.231) ...hazır olan asker silahlandı.

Seksen günlük yolu bir gicede yürüyen bu yılanlara...([122b/17] s.237) Seksen günlük yolu bir gecede yürüyen bu yılanlara...

Ol ta'ām yediği şahānı yaladı ve sildi. ([128b/11] s.241) O yemek yediği sahanı yaladı ve sildi.

...ve kırk adamıñ getiremediği taşı getirür...([134b/13] s.245) ...ve kırk adamın getiremediği taşı getirir...

Bu seniñ didiğiñ beglere revā değildir. ([135b/18] s.246) Bu senin dediğin beylere reva değildir.

...bunda olan işlerden haberi yok.([140b/14] s.249) ...burada olan işlerden haberi yok.

Ol gāzāda ele giren ganimet malını bir yere dökdiler. ([143b/30] s.251) O savaşta ele geçen ganimet mallarını bir yere döktüler.

Tapdığın dīn hakkı-çün beni kimseye dime...([151b/32] s.258) Tapdığın dīn hakkı için beni kimseye söyleme.

Na'ra urdığı vakit kâfirlerin 'akılları başlarından gitdi. ([162b/32-33] s.265) Nara vurduğu vakit kâfirlerin akılları başlarından gitti.

...ol Hayber kapusın koparan 'Alī değil midir? ([172b/2] s.272)... o Hayber kapısını koparan Ali değil midir?

Ben sizi Allāh'a ısmarladım ki yetimlerin ve esirlerin ve garīblerin kaydın gören pādīshāhdır...([176b/9-10] s.276) Ben sizi Allah'a emanet ettim ki o yetimlerin, esirlerin ve gariplerin yardımına koştan padişaktır.

...ve ağzından çıkan od şahrāya düştü, yanar...([177b/9] s.277) ...ve ağzından çıkan ateş sahraya düştü, yanar...

...ve bu geberen dīvīn āvāzından mağaranın dört tarafından ol kadar dīv geldi ki...([178b/33] s.278)...ve bu geberen devin sesinden mağaranın dört tarafından o kadar dev geldi ki...

Çizelge 4.1. Kullanım Sıklıklarına Göre Sıfat-Fiillerle Kurulan Niteleme Sıfatları

adamın getüremediği taş 1 / *ağzından çıkan* od 1 / *aķan* kan, şu 2 / *aķar* şular 1 / *'alemi götüren* yigit başı 1 / *alınacak* kal'a 1 / *'Alī didikleri* pehlivan 1 / *'Alī'niñ yanında tūran* kavım 1 / *anda olan* mecāvirler 1 / *anda tūran* kavım 1 / *anın içinde olan* hūriler 1 / *anlara lazım olan* naşihatlar 1 / *'Arab içinden gelen* 'Abdullah-ı Yemenī 1 / *arada tūran* kavım 1 / *armağan virdiği* şandık 1 / *āvāz geldiği* yer 1 / *āvāz gelen* yer 3 / *ayağın başdığı* yer 1 / *ayaķ başacak* yer 1 / *bāğda olan* elmalar 1 / *bağlu yatdığı* yer 1 / *bāķī kalan* leşker, mal, şu 1 / *başına kōpan* kıyāmet 1 / *başları olan* Hīrazān 1 / *gelen* ahvāl, serāncām, serāncāmlar, gāziler 6 / *begenmedigiñ* kişi 1 / *begleri olan* mel'un 1 / *bend içinde olan* kişi 1 / *binā eylediği* şeyde 1 bizim *tapdığımız* dīn 1 / *bāzırgānıñ kurdığı* çadır 1 / *kelleyi getüren* pehlivan 1 / *bulunan* bir kaç pehlivan 1 / *bunda olan* işler, leşker 2 / *çayır olduğu* yer 1 / *getürdigi* biñ beş yüz deve 1 / *didigiñ* begler 1 *oldığı* ev, kal'a, yer, taraf 6 / *ejdehānıñ karārgāhı olan* kuyu 1 / *ele giren* gānīmet mal 1 *eli altında olan* kal'alar, köyler 2, *emanet getürdigi* şandığı 1 / *emānet konulan* nesne 1 / *emānet koyduğu* mal 1 / *erim olan* Şahin Şah 1 / *esir olan* mü'minler 1 / *eşiden aşhāb* 1 / *eşige başan* kişi 2 / *etmegin yediği* kişi 1 / *evvel gelen* peygamberler 1 / *fażlıñ gördiğim* vakit 1 / *furşatı ihsān iden* Cenāb-ı Vācibü'l-Vücūd 1 / *gāzadan gelen* mal 1 / *gāzāsından gelen* gānīmet 1 / *geberen* dīv 1 / *geldigiñ* yol 1 / *geldiği* taraf 1 / *gelen* ahvāl, adam, kavım, kâfirler, tã'ife, asker, pehlivan, kişi, leşker 11 / *gelüp geçen* peygāmblerler 1 / *gidecek* yer 1 / *giden* İslām çerisi, kız 2 /

gittigimiz yol 1 / *gittikleri* yol 1 / *gönderdiği* at 1 / *gördiği* düş, rü'yâ 3 / *gördüğim* 'acā'ibler ve garā'ibler 1 / *gördüğü* at, altun 2 / *eyerlenmiş* bir at 1 / *gören* adamlar, pādīshāh 2 / *gelen* aşhāb 1 / *habs olduğu* ota 1 / *Haşım olduğu* kişi 1 / *havız içinde olan* arslan 1 / *Hayber kapusını kıpan* 'Alī 1 / *hazır olan* aşhāb Emīr-zāde leşker 3 / *hazineden çıkan* mal 1 / *Hażret-i 'Alī didikleri* evliya 1 / *Hazret-i Ali'nin tırdığı* yer 1 / *Helāk olan* begler 1 / *hiç varmadığım* vilayet 2 / *ı rakda ve yakında olan* begler 1 / *içinde olan* cevahirler, mü'minler, zebaniler 3 / *iğne yemiş* kelp, kelp 2 / *ilerü giden* adam 1 / *İmām 'Alī'nin gittiği* yol 1 / *İmām-ı 'Alī didikleri* er, kişi 3 / *İmām-ı 'Alī'ye gelen* carıye 1 / *İmām-ı 'Alī'yi çağırıldığı* vakıt 1 / *İmām-ı 'Alī'yi çalayıp diyen* kâfir 1 / *İslām'a lazım olan* şeyler 1 / *işleyen* kimse 1 / *itdiği* iylüg 1 / *kâfiri çaldığı* vakıt 1 / *kâfiriñ serdarı olan* Pehlivan-ı İkrāş 1 / *kal'a derünında olan* kâfirler 1 / *Kalan* kâfirler, hâdimler, leşker, asker 7 / *Kan şuyun geçen* adam 1 / *Kanber'in gittiği* yol 1 / *Kanber'in kova gittiği* geyik 1 / *kanlıñız olan* pehlivan 1 / *kapuda çağırın* at 1 / *karār-gâhiñız olan* yer 1 / *karşusına gelen* mel'unlar 1 / *Karşusunda tıran* 'asker 1 / *kavl-i karār iden* adam 1 / *gelen* iki biñ leşker 1 / *kendiye çağırın* bir er 1 / *kendiyle geçen* macera 1 / *kıldığı* boğmağı 1 / *kırılan* 'asker 1 / *kızıñ alan* pehlivan 1 / *kubbe içinde olan* div 1 / *kumdan yığılmış* tağ 1 / *kurulmuş* çadır 1 / *kurulmuş* çadır 1 / *kuyudan taşra çıktığı* dem 1 / *Küşür-ı Keşân'da olan* Şatır Zengī 1 / *Magrib'de olan* kıssa 1 / *maķāma gelen* kimseler 1 / *mel'unın atdığı* ok 1 / *mel'unuñ gönderdiği* yüz atlı hâcibler 1 / *mermerden olan* şandık 1 / *meydānda olan* 'asker, kavm 2 / *mīl üzerinde olan* gözci 1 / *mīlñ kopdığı* yer 1 / *muķābil olur* kimse 1 / *mü'ekkel olan* dīv 2 / *na'ra urduğu* vakıt 1 / *nuşret ve fırsat viren* Cenāb-ı Hakk 1 / *baş getüren* kâfir 1 / *ceng iden* dīvler 1 / *ğazada şehīd olan* gāzīler 1 / *oldığı* aralık 1 / *Medīne'de olan* 'Alī 1 / *olan* kâfirler, vezirler, aşhāb, pīr, pehlivan, leşker, halk, begler 8 / *ta'am yediği* şahān 1 / *olacak* iş 1 / *oldukları* yer 1 / *oturan* mel'un 1 / *ölen* bunca kişiler 1 / *öten* kuşlar 1 / *pusudaki olan* pehlivanlar 1 / *saçılık virecek* bir şeyi 1 / *didigiñ* nişanlar, iş 3 / *ıapdığıñ* dīn 1 / *sevābı az gelen* ümmet 1 / *şu götüren* develer 1 / *Şāh-ı 'Anķā'dan ayrıldığı* zaman 1 / *Şāh-ı 'Anķānıñ didiği* maķām 1 / *şehirlerde olan* kilisālar 1 / *şehre yakın olan* adamlar 1 / *şehrinde olan* kişiler 1 / *şerha şerha olan yaralar* 1 / *şol begenmediği* adam 1 / *görünen* kal'a 1 / *tıran* er 1 / *ta'amın yediğimiz* kişi 1 / *taht üzerinde oturan* adam 1 / *ıapduğımız* dīn 1 / *ıapdığıñ* dīn 2 / *tırdığı* yer 2 / *tutduğım* er 1 / *üstlerinde olan* esbābları 1 / *vāķi' olan* ahvāl, kıssa 2 / *var iden* Tañrı 1 / *vardığım* an 1 / *vardıkları* vilayet, yer 2 / *varmadığım* vilayet 1 / *vāsı iden* 'ifrit 1 / *viridiği* altun 1 / *yanımda olan* leşker 1 / *yanına gelen* adam 1 / *yanında/ki olan* pehlivanlar, kızlar, Zengīler 4 / *yārānlarına olan* ahvāl 1 / *yaş yaşamış* pīr 1 / *yatdığı* yer 2 / *yerleri ve gökleri yaradan* Tañrı, Hakk 2 / *yol zahmeti çekmiş* kişi 1 / *yoldan gelen* hâcibler 1 / *yürüyen* yılanlar 1 / *Zengīleriñ gittiği* yol 1

Toplam: 250

4.1.5. Fizyolojik Durum Bildiren Niteleme Sıfatları

Bu grupta yer alan niteleme sıfatları varlıkların yaşamsal unsurlarını barındıran ve fizyolojik anlamda geçirdikleri değişimleri belirten nitelikleri ortaya koyar.

... kendüyi otuz biñ kâfire bir aç arslan gibi urup... ([26a/15] s. 46)) otuz bin kâfire aç arslan gibi vurarak...

... aç arslan gibi kâfiri tarumar eylediler. ([33a/9] s. 50) ... aç arslan gibi kâfire saldırdılar.

Pes Şāhin Şāh bu diri āhūyı görince hāz eyledi. ([97a/16] s. 81) Şahin Şah canlı ceylanı görünce hoşuna gitti. (zarf olabilir)

Bir sağ adam yokdur. ([101b/6-7] s.222) Bir sağ(canlı) adam yoktur.

Gördiler ki bir diri adam kalmaz... ([103b/20] s.224) Gördüler ki bir diri(canlı) adam kalmayacak...

Tağlar ve taşlar şol hasta adam gibi bir zamān inledi.([92b/21] s.217) Dağlar ve taşlar hasta insanlar gibi bir zaman inlediler.

Kâfirin tepesi çürük kabak gibi tar tağan oldı. ([116b/37] s.234) Kâfirin tepesi çürük bir kabak gibi darmadağın oldu.

Çizelge 4.1. Kullanım Sıklıklarına Göre Fizyolojik Durum Bildiren Niteleme Sıfatları

<u>aç</u> arslan, hayvān, qarın, kırt 6 / <u>diri</u> āhū, adam 4 / <u>hasta</u> adam 1 / <u>çürük</u> kabak 1 / <u>sağ</u> adam 1
Toplam: 13

4.1.6. Sosyal Konum Bildiren Niteleme Sıfatları

Bu başlıkta ele alınan niteleme sıfatları varlıkların toplum içindeki sosyal konumlarını ortaya koyar.

Bu bir garīb yigittir. ([85a//1] s. 75) Bu yabancı bir yigittir.

Beytü'l-Muḳaddes'de bir nāmudār pehlivanı serdar eyleyüp... ([120a/6] s.

92) Beytül Mukaddese namlı bir cengâver serdar ederek...

Ol gün Şāh-ı Merdān gün zevale irinceye deġin iki yüz nām-dār pehlivān helāk eyledi. ([225a/12] s. 146) O gün Şah-ı Merdan tam iki yüz namlı cengâveri helak eyledi.

Pes Seyāf Şāh zevālden aḥşāma deġin yüz nāmudār pehlivān helāk eyledi. ([225a/19] s. 146) Seyyafşah akşama deġin yüz namlı cengâveri helak eyledi.

Çizelge 4.1. Kullanım Sıklıklarına Göre Sosyal Konum Bildiren Niteleme Sıfatları

<i>ġarīb</i> yigit, kişi 9 / <i>nāmudār</i> pehlivan 4 / <i>nām-dār</i> pehlivan 1
<i>Toplam:</i> 13

4.1.7. Durum/Değer Bildiren Niteleme Sıfatları

Durum/değer bildiren niteleme sıfatları varlıkları insan ve hayvan dışındaki nesneleri dış görünüş, değer, durum, olumsuzluk, yücelik gibi çeşitli açılardan niteleyen sıfatlardır. Bu kategoride durum/değer bildirme işlevi ile en sık tekrar edilen sıfatlar mübarek, yavuz, bahadır'dır. Bu başlık altında değerlendirilen niteleme sıfatları şu şekildedir:

...mübārek arkasın mihraba virüp ashab-ı güzin -rıdvānullāhi 'aleyhim ecma 'āin- cümlesi karşısında oturup mübarek lafz-ı dürerleriñ diñlerleridi. ([2a/6] s.33) ...mübarek sırtını mihraba vererek oturur, seçkin sahabileri karşısında oturarak onun inci dizisince mübarek inci sözlerini dinlerlerdi.¹

...mübārek elin öpdı. ([6a/7] s.35) ...mübarek elini öptü.

¹ Metinde geçen ve durum-değer bildirme işlevinde kullanılan yabancı tamlama yapıları çalışmaya dâhil edilmiştir.

...bir yüce tāğ...([5a/11] s.34) ...bir yüce(ulu) dağ...¹

Zehī bāzīrgān kim böyle zī-kıymet yādigārları var. ([11a/1] s. 37) Ne hoş bezīrgān ki böyle değerli malları var.

Gördi ki bir hoş maḳām. ([15a/3] s. 40) Hoş bir makam olduğunu gördü.

Bu ne garīb hāldir? ([23a/5] s. 43) Bu ne tuhaf bir iştir?

... vezīriñ bir eyü atı ve bir eyü kılıcı var idi. ([26a/5] s. 46) ... vezirin bir iyi atı iyi kılıcı vardı.

Bir hıdmatkārı leşker arından bir tenha yerde Hāzret-i ‘Alī’ye gönderdi. ([26a/6] s. 46) Bir hizmetkarı asker ardından bir تنها yerde Hazret-i Ali’ye gönderdi.

Hāverān bu kara haberi eşidicek el şakala urup eyitdi: ([38a/2] s. 52) Haveran bu kötü haberi işitince elini sakalına koyup dediki:

... ulu tağ üzerinde bir muhkem kal’a var idi ([37a/14] s. 52) ... ulu dağ üzerinde güçlü sağlam bir kale vardı.

...ve toğrı yoldur. ([46a/16] s. 57) ... ve o yol doğru yoldur.

Elbetde bu eyü ‘alāmet değildir. ([64a/3] s. 65) Elbette bu iyi bir işaret değildir.

İçerü nazar şaldı, gördi kim bir ulu dīvān meydan ortasında...([79a/2] s.72) İçeri baktı, gördü ki meydan ortasında yüce bir divan meydan ortasında...

Eyü hünerler gösterdin. ([91a/6] s. 78) İyi hünerler gösterdin.

Pes Mālik-i Ejder ol gün çıkup bir hüb çeşme geldi. ([105a/15] s. 85) Malik Ejder o gün çıkup güzel bir çeşmeye geldi.

¹ Bu bölümden 7a’ya kadar ulaşılan nüshaların bir kısmı yırtılıp tahrip edilmiştir. Bu nedenlecümlenin devamı okunmadığı için yüce kelimesi işlev bakımından biçim-boyut yahutdurum-değer bildiren niteleme sıfatı kategorisinden hangisine dahil edileceği tespit edilememiştir.

...ol mahalle yakın bir şarb kal'a var idi. ([106a/7] s. 85)... o yere yakın bir sarp kale vardı.

...benim müşkil işimi āsān eyle. ([131a/9] s. 97) ...benim zor işimi kolaylaştır.

... kendim emīn yerdeyüz deyü bir miqdār gaflet hābında iken...([130a/3] s. 96) ...kendimiz güvenli yerdeyiz diye bir miktar gaflet uykusundayken...

...ol yigidiñ huzūrına varup hakk dīnini kabūl idüp...([132a/18] s. 98)...o yigidin huzuruna varıp hak(gerçek/doğru) dini kabul ederek...

...çayırlu çimenlü makāma irişdikde anda gāfil olmayasın. ([134a/10] s. 98) ...çayırlı çimenli makama eriştiğinde orada gafil olmayasın.

Böyle vīrān kal'ada ne olsa gerek diye... ([134a/21] s. 99) Böyle viran(harabe) kalede ne olsa gerek diye...

...'azametlü kapuyı koparup ardına bıraktı. ([162a/ 18] s. 112) ...gösterişli kapıyı koparup bir yana bıraktı.

Lakin ya 'Alī cümleden mu'teber bir şandığım var idi. ([164a/ 10] s. 113) Ya Ali, benim çeyizim içinde değerli bir sandığım vardı.

Şöyle ki içinde kıymetlü taşlar ve cevāhirler ile tolu ve cevāhirler arasında büyük incü var idi. ([164a/ 11] s. 113) (Çeyizimin içinde) kıymetli taşlar ve mücevherler

ile doluydu. Mücevherler içinde bir tane büyük inci vardı.

Ey şāh! Ne yavuz zelzele oldu. ([194a/ 11] s. 130) Ey şah! Ne yavuz zelzele oldu.

Şāh-ı Tūrān dahı kıymetlü tāt-ı libās urundı...([219a/ 10] s. 143) Turan Şah kıymetli elbiseler giyindi.

Hoş vakıtta geldiñ, ey dilāver, didi. ([223a/9] s. 145) İyi bir zamanda geldin ey dilaver dedi.

...gördi bir kumlu yerde Döldül-i Mübārek'in izi belirdi. ([46b/7] s. 185)...kumlu bir yerde mübarek Döldül'ün ayak izi belirdi.

...bu vilāyetlerde māldār kal'a yoktur. ([55b/30] s.192) ...bu vilayetlerde zengin kale yoktur..

Aşağa nazar eyledi, gördi ki bir latîf şahrâdır. ([73b/20-21] s.205) Aşağı baktı, güzel bir ova gördü.

Bir derenin içinde bir mu'azzam kapu vardır. ([81b/39] s.211) Bir derenin içinde muazzam bir kapı vardır.

Ol sarây Kahkahā mel'ünün hās sarâyı idi. ([83b/15-16] s.211) O saray Kahkaha melunun has sarayıydı.

Her biri kıymetlü taşlardan...([84b/5] s.212) Her biri kıymetli taşlardan...

...ol kâfîri bâtıl dînden Hakk bâtıl dîne da'vet eyleye, didi. ([112b/26-27] s.231)...o kâfîri batıl dinden hak dine davet eyleye dedi.

Bu yaña İslām 'askeri Berber kal'asına karşı bir otlu sulu yere kondılar. ([113b/29] s.232) İslam askeri Berber kalesine karşı otlu sulu yere kondular.

Korkarım ki āhar yere gidesin...([147b/23] s.255) Korkarım ki başka (bilinmeyen) yerlere gidesin.

Tā kim 'imāretlik yere yetişem, deyüp biraz yine ağladı. ([150b/27] s.257) İmaretlik yere yetişeyim diyerek yine ağladı.

Çizelge 4.1. Kullanım Sıklıklarına Göre Durum/Değer Bildiren Niteleme Sıfatları

āb u revan yer 1 / **'acāib** hikmet 1 / **'acāyib** şekiller 1 / **'acāyibler ve ġarā'ib** hikmetler 2 / **'aceb** ma'nā, keramet, iş, hikāye, hāl 5 / **āhar** yer 1 / **āli** makām 2 / **'azametlü** kapu, kubbe, gürz 3 / **'azīm** şu 1 / **bâtıl** dîn, iş 4 / **çayırlu çimenlü** makām 1 / **çürük** mezhebler 1 / **emîn** yer 1 / **eyü** kılıç, alāmet, hüner, makām, kal'a, vakıt, şahān 10 / **ġarīb** hāl, vilayet 2 / **ġurbet** eller 1 / **güzel** maḥal, yüz, yol, makām, yer 5 / **hak** söz 1 / **hakḳ** dîn 4 / **halvet** yer 1 / **harāb** hāl 1 / **hās** saray 1 / **hoş** makām, vakıt, ziyāfet 4 / **hūb** şahrā, çeşme, hātır-ı şerif, makām, yer, şüret 13 / **'imāretlik** yer 1 / **ķara** haber 1 / **ķıymet** kumāşlar 1 / **ķıymetlü** taşlar ve cevāhirler, tāt-ı libās, tāt, taş 4 / **ķumlu** yer 2 / **ķutlu** kadem 1 / **latîf** maḥal, makām, şahrā, köpri 5 / **maldār** kal'a 2 / **mel'ün** vücūd 1 / **mu'azzam** şehir, kapu 3 / **muḥkem** kal'a, kapu 3 / **muraşsa'** rahit 1 / **murdar** vücūd 1 / **mu'teber** bir şandığ 1 / **mübārek** arka, lafz-ı dürer, el, gice, cemāl, sā'at, kadem, ağız, yüz, gömleg, balık, nüsha, kalb-i şerifler, beniz, gözler, hātırlar, baş, ağzı yarı, yeni, hayme, levni, ridā, gözler, parmag, hatır 84 / **müşkil** iş 1 / **pāk** libaslar 1 / **şarb** kal'a 3 / **şış** karınlar 1 /

tāze poğça, hıyār 2 / *tenha* yer 3 / *toğrı* yol 3 / *ulu* dīvān, puñar 3 / *vīrān* kal'a 1 / *yaban* taraf 1 / *yalan* mezhebler 1 / *yalın* ayak 3 / *yavuz* dil, göz, herīf 3 / *yeñi* libāslar 1 / *zī-kıymet* yādigārlar, tuhfeler, taşlar 5

Toplam: 210

4.1.8. İnsanlara/Hayvanlara Özgü Fiziksel Özellikleri Bildiren Niteleme Sıfatları

Bu kategoride, insanların ve hayvanların dış görünüşleriyle ilgili durumları ifade eden niteleme sıfatları yer alır.

Hāverān'uñ belli başlu pehlivanlarından bir gürbüz pehlivan şıçrayup eteklerin beline şokup Düldül-i mübārekiñ öñin aldı. ([9a/15] s. 36) Haveran'ın belli başlı cengāverlerinden gürbüz(iyi gelişmiş) bir cengāver eteklerini kuşağına sokarak mübarek Düldül'ün önüne geldi.

Yeşil 'alemler var ve 'alem dibinde hūb şüretlü uzun boylu bir kişi... ([62a/11] s.64) Yeşil sancaklar var ve sancağın dibinde güzel yüzlü uzun boylu bir kişi

Ammā orta yerlerinde bir maḥbūbe kız vardır ki... ([83a/4] s. 74) Ama orta yerlerinde bir güzel kız vardır ki...

...ellerinde hezārān değnekler ardınca bir hūb karı çıka geldi. ([83a/3] s. 74)...ellerinde mızrak değnekler ardınca güzel bir kadın çıkageldi.

... Gülistān-ı Bānū dahı nice biñ māh-ı peyker kızlar ile çığa çığa geldi. ([88a/20]s. 77) Nice bin ay yüzlü güzel kızlarla Gülistan Banu da çıka geldi.

Yolda gelürken fıl kulaklı dīvlere rāset geldim. ([103a/1] s. 83) Yolda gelirken fıl kulaklı devlere rastladım.

...ve maḥbūb oğlanlarıñ ellerinde tabaklar ile... ([94a/9] s. 79) ve güzel delikanlıların ellerinde tabaklar ile...

Ammā orta yerlerinde 'aceb heybetlü ve şecā'atlü bir kişi var... ([98a/15] s. 81) Ama orta yerlerinde acayip heybetli ve şecaatli bir kişi var...

Ammā orta boylu, kızıl beñizlü, aşkar gözli bir heybetlü kişidir... ([144a/1] s.

103) Ama orta boylu, kızıl benizli, aşkar gözlü heybetli bir kişidir...

Nāgāh bir kara gözli 'Arab cāriye iki elinde maşrabası var. ([46b/33] s. 185) Birdenbire kara gözlü bir Arap cariye iki elinde maşrapa ile su almaya geldi.

Kendisi kumral, al şakallu, yaşsı bağırlu, boğun yapılı, çakır ala gözlü erdir ve ata biner... ([48b/35-36] s. 187) Kendisi kumral, al sakallı, yassı bedenli, sıkı yapılı.

çakır ela gözlü bir erdir ve ata biner.

Bizim ulu puñar başında arslan sûretlü bir er oturur. ([48b/10] s. 186) Bizim ulu pınar başında arslan suretli bir er oturur.

Mel'unın murdār yüzine gülāb saçdılar. ([48b/40] s. 187) Melunun pis yüzüne gülsuyu saçtılar.

Sekizinci gün 'ale's-şabāh yolda giderken bir ak şakallı pîre yetişti. ([56b/14-15] s.194) Sekizinci günün sabahı yolda giderken ak sakallı bir pire yetişti.

Meger ol pîr İblīs 'aleyhi'l-la'ne imiş. ([58b/25] s. 194) Meğer o ihitiyar iblis 'Allahın laneti ona olsun' imiş.

Kendi dağı bir heybetlü pehlivandır ki... ([67b/10] s.201) Kendi de öyle heybetli bir pehlivandır ki...

...bir beyāz 'alem o 'alemin dibinde bir münevver yüzlü kişi oturur. ([80b/39-40] s.210) ...beyaz bir âlem o âlemin dibinde parlak yüzlü bir kişi oturur.

Ol tahtın üstünde bir çirkîn yüzlü kâfirler ellerinde topuzlar ya'nî cehennem zebānileri üzerinde oturan mel'un bunların ulularıdır. ([82b/1-2-3] s.211) O tahtın üstünde çirkin yüzlü kâfirler ellerinde topuzlar cehennem zebanileri üzerinde oturan melun bunların ulularıdır.

İmām-ı 'Alī anın yanında bir za'ifce adamdır. ([89b/35-36] s.215) İmam Ali onun yanında zayıf bir adamdır.

Gözleri bağı bāzırgānlardır. ([123b/6] s.238) Gözleri bağı tüccarlardır.

...bir gökcek adam, köse kul. ([126b/40] s.240) ...bir güzel adam, sakalsız bir

kul.

İşbu karaca kösece kulu saña şatayım. ([134b/25-26] s.246) İşte şu karaca kösece köleyi satayım.

...ve seni dahı ilimden aç ve yalın ayak sürdirirem, didi. ([135b/17] s.246) ...ve seni ilimden aç ve çıplak ayak sürdürürüm dedi.

Çizelge 4.1. Kullanım Sıklıklarına Göre İnsanlara/Hayvanlara Özgü Fiziksel Özellikleri Bildiren Niteleme Sıfatları

‘*acā*’ib tuhfе canavar 1 / ‘*aceb* canavar 2 / *aķ tenli* ođlan 1 / *al řaķallu*(ı) er,pır 2 / *ala/ela gözli* er, arslan 2 / *arslan řüretli* bir er, adam 2 / *ařķar gözli* bir kiři 1 / *atlu ve yaraķlu* merd 1 / ‘*aķīm* kedi baři 1 / *bađlu* adam, kiřiler 2 / *bođun yapılı* er 1 / *çaķır gözli* er 1 / *ćirkīn yüzlü* kâfirler 1 / *fīl ķulaķlu* dīvler 1 / *genć* ođlan, yiđit 3 / *gökcek* adam 1 / *gözleri bađlu* bāzircānlar 1 / *gürbüz* pehlivān, mel’ūn, la’īn, kâfir 9 / *güzel* yiđit, ođlanlar, kıız, pehlivān, řüretler 7 / *güzel yüzlü* periler 1 / *heybetli* bir kiři, bir pehlivan, bir kiři, er, ‘ifrit, mel’ūn, yiđit, arslan, adam 15 / *hoř* yiđit, padiřah 2 / *hūb* karı, yiđit, padiřah, cemal 10 / *hūb řüretli* yiđit,ođlanlar, kullar 5 / *hubūb* kullar 1 / *ihtiyar* iblis 1 / *iki eli bađlu* bir kıız 1 / *ķadd-ı ķāmeti yüksek* bir ķađan 1 / *ķadd-i ķāmeti hūb* pehlivān 1 / *cara gözli* ‘Arab carıye 1 / *ķaraca* kul 1 / *ķařlar ķara* ođlan 1 / *ķızıl beñizli* bir kiři 1 / *ķoyun gözli* ođlan 1 / *köse* kul 2 / *kösece* kul 1 / *ķumral řaķallu* arslan 1 / *ķumral* er 1 / *ķüçük* kuřlar 1 / *maħbūb* ođlanlar, kul 2 / *maħbūbe* kıız, kıızlar 5 / *māh-ı peyker* kıızlar 1 / *güzel* bir yiđit 1 / *murdār* yüz, la’īn 3 / *mülūkāne polāt* at 1 / *münevver yüzlü* kiři 1 / *orta boyli* bir kiři, arslan 2 / *ulu* dīv 1 / *uzun boyli* bir kiři, yiđit 3 / *yařşı bađrınli* er, arslan 2 / *yüzi nūrlı* ođlan 1 / *za’ifce* adam 1 / *ziřtliķā* zengī 1

Toplam: 114

4.1.9. Canlılara Özgü Tabiat Özellikleri Bildiren Niteleme Sıfatları

Bu kategoride, insanların veya hayvanların yaradılışına has özellikleri ifade eden sıfatlar yer alır.

Ėāyet bahadır kâfir idi. ([3a/2]) s.33) Gayet yiğit bir kâfirdi.

Sa’dı Vakķāř dahı yaturken ol mel’ūn Ėarāmī iki biñ kâfirle Sa’d üzerine çıķa geldi.([3a/4] s.33) Sad’ı Vakkas dinlenirken alćak harami iki bin kâfirle Sad’ın üzerine geldi.

Geliırken yolları Medīne řahrāsına uğrayup bir Ėabeř oğlanı ve bir eyü at

kim cihānda misli olmaya getürdiler. ([12a/8] s. 38) Gelirken yolları Medine sahrasına uğrayarak bir Habeş oğlanı ve bir iyi(yararlı) at görmüşler.

Ey nā-bekār ademi! ([13a/16] s. 39) Ey hayırsız ademoğlu!

Şāhım bu kız öyle yavuz kızdır. (20a/7] s. 42) Şahım bu kız öyle yavuz kızdır.

...benden za‘ıf kimse bulunmadı. [7a/17] s. 73)...benden kuvvetsiz kimse bulunmadı.

Yohsa ben muhānet er istemem. ([84a/4] s. 75) Ben korkak er istemem.

Hayıf ki böyle nāzenīn dilber öyle mel‘ūna mı naşīb olacak. ([90a/4] s. 78) Yazık, bu nazlı dilber böyle bir meluna mu nasip olacak!

... bir bahādır pehlivandır ve... ([90a/14] s. 78) ... bir bahadır pehlivandır ve...

Zehī dilāver pehlivān, deyü...([122a/20] s. 93) Yürekli pehlivan diyerek...

Böyle merdāne pehlivānı öldürmek hayıftır. ([175a/ 12] s. 119) Böyle mert bir pehlivanı öldürmek yazıktır.

Ne küstāh adamlarsınız... ([192a/ 15] s. 129) Ne küstah adamlarsınız...

Muḥammed Muştafā’nın āhir zamanda bir bölük ‘āsī ümmetleri geleler. ([39b/31] s. 180) Ahir zamanda Muhammed Mustafa’nın bir bölük asi ümmeti gelecek.

Bu kal‘ayı bu bī-çāre kuluna naşīb eyle. .([69b/34] s.202) Bu kaleyi çaresiz kuluna nasip et.

Gāyet cuhūd mel‘ūn kīndār kişidir,...([111b/18] s.230) Gayet kinli melun kindar kişidir.

Gāyet dīndār ve Şālih dīndār kişi idi.([126b/18] s.240) Gayet dindar ve salih kişiydi.

Bāri bu delī kulu vir, benim kulumıñ ‘ivāzı ola. ([133b/32] s.245) Hiç değilse bu deli köleyi ver, benim kölenin karşılığı olsun.

Bu bir hîle-bâz kişidir. ([136b/25] s.247) Bu hileci bir kişidir.

... ‘Arab Urebâ içinde gâyet mün’im kişi imiş. ([171b/5] s.272)... Arap ureba içinde gayet cömert kişiymiş.

Zîra ben fakîr bir kişiydim. ([176b/30] s.276) Ben zavallı bir kişiyim.

Çizelge 4.1. Kullanım Sıklıklarına Göre Canlılara Özgü Tabiat Özellikleri Bildiren Niteleme Sıfatları

‘âkil’ kişi 1 / ‘âşî’ ümmetler 1 / bahâdır kâfir, pehlivân, mel’ûn 14 / bî-çâre kul 1 / delî kul 1 / dilâver pehlivân 1 / dindâr kişi 1 / eyü at, pehlivan, kişi 5 / fakîr kişi 1 / gümrah hınzîr 1 / günahkâr ümmet 1 / hınzır pehlivân 1 / hîle-bâz kişi 1 / kerem-kânî kişi 1 / kîndâr kişi 2 / kuvvetlü hınzîr 1 / küstâh adamlar 1 / la’în Şem’ûn 2 / maşhara kâfir 1 / mel’ûn harâmî, pehlivân, kelb, kişi Zümur, Şâh-ı Şems 5 / merdâne pehlivân 1 / merdâne yigit 1 / murdâr pelîd 1 / mîn’im kişi 1 / nâ-bekâr adem, mel’ûnlar, at uğrısı 3 / nâzenîn dilber, kız, gelin 3 / pehlivân yigit, çoban 2 / şalâbetlü bir er 1 / Şâlih kişi 1 / şecâ’atlü kişi, pehlivan, yigit 8 / şehbâz pehlivân 1 / yavuz mel’ûn, at, kız, ifrîtlar, er 11 / yırtıcı canavar 1 / yigit er 1 / za’îf kimse, kul 3 / zâlim mel’ûn 1 / zehî pehlivân 1

Toplam: 84

4.1.10. Meslek Bildiren Niteleme Sıfatları

Bu kategoride meslek bildiren niteleme sıfatları yer alır. Meslek bildiren sıfatların sayısı 7’dir. “silâhşör, kethûda, gözci, bâzîrgân, elçi” sıfatlarının metin içindeki kullanımı şu şekildedir.

Bu yaña bir yüksek mîlde bir gözci kâfir var idi. ([121b/30] s.237) Yüksek bir mîlde gözcü bir kâfir vardı.

İşbu bâzîrgânın bir silâhşör kulu var. ([129b/39] s.242) Tüccarın silahşör bir kölesi var.

Bâzîrgân adamı öldireler ve mālına tama’ ideler. ([135b/19] s.246) Tüccar adamı öldireler ve malına tama ederler.

Ol arada bir kethûda kişi var idi. ([148b/5] s.255) Orada kahya bir kişi var.

Bu elçi kişidir, utanmaz mııñ...([173b/17] s.274) Bu elçi kişidir, utanmaz

mısın...

Çizelge 4.1. Kullanım Sıklıklarına Göre Meslek Bildiren Niteleme Sıfatları

<i>bāzīrgān</i> adam 1 / <i>elçi</i> kişi 1 / <i>gözcü</i> kâfir 2 / <i>kethūda</i> kişi 2 / <i>silāhşör</i> kul 1
<i>Toplam:</i> 7

4.1.11. Miktar-Ölçü Bildiren Niteleme Sıfatları

Bu başlık altına ele alınan sıfatlar nesnelerin miktarını, ölçüsünü, niceliğini ortaya koyar. Metinde miktar bildiren niteleme sıfatlarına yalnızca bir örnekte rastlanılmıştır.

...ol şehrin karşusunda āb u revān yere kondılar. ([78a/21]s. 72) ... o şehrin karşusunda suyu bol yere kondular....

Çizelge 4.1. Kullanım Sıklıklarına Göre Miktar-Ölçü Bildiren Niteleme Sıfatları

suyu bol yer 1
<i>Toplam:</i> 1

4.1.12. Saygınlık ve Değer Bildiren Niteleme Sıfatları

Bu kategoride çoğunluğu kelime grubu şeklinde yer alan ve canlıların saygınlık, önem, değer durumlarını ortaya koyan niteleme sıfatları yer alır. Saygınlık ve değer bildirme işlevinde kullanılan güzide, ulu, devletlü, mürüvvet şāhibi, mübārek gibi kelimelerin metin içi kullanımı şu şekildedir:

Zehī mürüvvet şāhibi er kim bu yādigārları bana göndermiş. ([11a/2] s. 37)
Ne hoş mürüvvet sahibi bir er ki bu armağanları bana göndermiştir.

Zehī bāzīrgān kim böyle zī-kıymet yādigārları var. ([11a/1] s. 37)
Ne hoş bezirgān ki böyle değerli malları var.

Ey benim güzide yārānlarım! ([11a/9] s. 37) Ey benim güzide yarenlerim.

İşde bārī pehlivān deyü āferīn eylediler. ([29a/1] s. 47) İşte ulu pehlivan

diyerek

aferin dediler.

Gāyet ulu pādīshāhdır. ([49a/10] s. 58) Gayet ulu bir padişaktır.

... şu karşıda oturan ne hoş serfirāz yiğit. ([83a/11] s. 74) ... şu karşıda oturan ne hoş ne seçkin bir yiğittir.

Ey devletlü şahım! ([97a/13] s. 81) Ey devletli şahım!

Îlāhî! Kerīm, rahīm padişahısın...([135a/3] s. 99) İlahî! Kerim ve rahim padişahsın.

...ve kırk güzide şahābe ile gelüp bizi...([53b/38] s. 191)... ve kırk seçkin sahabeyle gelip bizi...

...anda bir üstād hekkāk var imiş. ([126b/10] s.240)...orada üstāt bir sanatkār varmış.

Ey beg! Bu bir abdāl kişidir...([128b/35] s.241) Ey bey! Bu bir bilge kişidir...

Göz nūri İmām-ı Hasan ve İmām-ı Hüseyin'i saña Tañrı emaneti... ([169b/31] s.271) Göz nuru İmam Hasan ve İmam Hüseyin sana Tanrı emaneti...

...ammā ‘izzetlü şulṭānım Şāh-ı Şemsi idi. ([184b/5] s.282)...kıymetli sultanım Şah- ı Şems idi.

Çizelge 4.1. Kullanım Sıklıklarına Göre Saygınlık ve Değer Bildiren Niteleme Sıfatları

abdāl kişi 1 / bārī pehlivān 1 / devletlü şahım, beg 7 / göz nūri İmām-ı Hasan ve İmām-ı Hüseyin 1 / güzide yārānlar, şahābe 1 / ‘izzetlü şulṭān 1 / Kerīm padişāh 1 / mübārek at 1 / mürüvvet şāhibi er 1 / pīr kişi 1 / rahīm padişāh 1 / serfirāz yiğit 1 / ulu pādīshāh, at, kimse, adam, beg, rāhib, bāzīrgān, kişi 12 / zehī er, bāzīrgān 2
Toplam: 32

4.1.13. Tanrıya Özgü Niteleme Sıfatları

Bu kategoride yer alan sıfatlar Tanrı'ya özgü nitelikleri ve onun sıfatlarını barındıran kelimelerden meydana gelir.

Habl'il-alā benim ulu tañrımdır. ([13b/1] s. 159) Hübeli'l-a'la benim ulu tañrımdır.

İmām bu lutf u keremi gördi, bārī ta'ālāya şükr eyledi. ([65b/32] s.200) İmam Ali bu lütuf ve keremi gördü, her şeyi yaratan Allah'a şükr etti.

Ey kādir ilāh! Beni hōd bir avuç topraktan halk eylediñ. ([69b/37-38] s.202) Ey kadir (her şeye gücü yeten) Allah! Beni bir avuç topraktan yarattın.

Ey kādir-i pür kemāl ilāhi! ([140b/19] s.249) Ey her şeye gücü yeten alemlerin rabbi İlahi!

...ey Kerīm, ey Rahīm, ey Ġanī Allāh, deyüp münācāt eyledi, ... ([160b/12-13] s.264) ...ey Kerim, ey Rahim, ey gani Allah diyerek yalvardı...

Çizelge 4.1. Kullanım Sıklıklarına Göre Tanrıya Özgü Niteleme Sıfatları

<i>a'zaldan münezzeh</i> tañrı 1 / <i>bārī</i> ta'ālā 1 / <i>ġanī</i> Allāh 1 / <i>kādir</i> ilāh 1 / <i>kādir</i> Pādişāh-ı zū'l-celāl 1 / <i>kādir-i pür kemāl</i> ilāhi 1 / <i>pür-kemāl</i> Pādişāh-ı zū'l-celāl 1 / <i>rahīm</i> Allāh 1 / <i>ulu</i> tañrı 1
Toplam: 11

4.1.14. Duygusal-Ruhsal Durum Bildiren Niteleme Sıfatları

Bu kategoride yer alan sıfatlar varlıkların duygusal-ruhsal durumlarını ortaya koyan sıfatlardır. Bu işlevde kullanılan sıfatlar şu şekildedir:

...kim derdimend Sa'd'ı baş aşağı aşı komışlar. ([71a/17] s. 69) ...dertli Sa'd'ı baş aşağı asmışlar.

Bī-çāre Sa'd, Şāh-ı Merdān'ı göricek feryād eyledi, iytdi: ([71a/18] s. 69) Çaresiz Sa'd, Şāh-ı Merdan'ı görünce feryat edti ve söyledi.

Fakīr kulıñ gāyet buñaldı. ([71b/23] s.204) Zavallı(çaresiz) kulun gayet

bunaldı.

Çizelge 4.1. Kullanım Sıklıklarına Göre Duygusal-Ruhsal Durum Bildiren Niteleme Sıfatları

<i>bî-çāre</i> Sa'd, Zinhār-ı Hāver, kul, at 5 / <i>derdimend</i> Sa'd 1 / <i>faķīr</i> kul 1
<i>Toplam:</i> 7

4.1.15. Yokluk/Eksiklik Bildiren Niteleme Sıfatları

Bu kategoride yer alan sıfatlar +sIz/+sUz ekini alarak sıfatlara yokluk/yoksunluk/eksiklik anlamı vermiştir. Yokluk bildiren niteleme sıfatlarının metin içinde kullanımı şu şekildedir:

Andan bir susuz mahalle dahı geldiler. ([68a/2] s. 67) Susuz bir mahalleye geldiler.

Zīrā bu kadar leşkerler zābişsiz bir yerde karar itmezler...([122b/25] s.237) Zira bu kadar askerler komutansız bir yerde duramazlar.

Ne kādemsiz kişi imişsin ki...([135b/5] s.246) Ne uğursuz kişiymişsin.

Çizelge 4.1. Kullanım Sıklıklarına Göre Yokluk/Eksiklik Bildiren Niteleme Sıfatları

<i>kādemsiz</i> kişi 1 / <i>kuvvetsiz</i> kişi 1 / <i>susuz</i> mahalle, vilāyet 2 / <i>zābişsiz</i> yer 1
<i>Toplam:</i> 5

4.1.16. Mesafe Bildiren Niteleme Sıfatları

Bu kategoride ele alınan sıfatlar varlıkları uzaklık-yakınlık bakımından niteleyen sıfatlardır.

Ammā bundan ol iklīme katı ırak yoldur. ([49a/11] s. 58) Ama buradan çok uzak yoldur.

Yakın yerde bir taş ve ortasında bir kal'a var. ([54a/14] s. 60) Yakın yerde bir dağ ve dağın ortasında da bir kale vardı.

...tamām şuya yakın zencir ile başını aşağı komışlar... ([67a/1] s. 67) ...şuya yakın zincir ile başını aşağıya koymuşlar.

...ol mahalle yakın bir şarb kal'a var idi. ([106a/7] s. 85)...o yere yakın sarp bir kale vardı.

Bu yakın mahalde düşmânünüz mü vardır... ([112a/20] s.88) Bu yakın yerde düşmanınız mı vardır...

... geyik uzak yerde gezüp otlar. ([17b/12] s. 163)...geyik uzak bir yerde gezerek otluyor...

Çizelge 4.1. Kullanım Sıklıklarına Göre Mesafe Bildiren Niteleme Sıfatları

<i>ırak</i> yol 1 / <i>maḥalle yakın</i> kal'a 1 / <i>şuya yakın</i> zencir 1 / <i>uzak</i> yer 1 / <i>yahın</i> mahal 1 / <i>yakın</i> yerde 3
<i>Toplam:</i> 8

4.1.17. Biçim-Boyut Bildiren Niteleme Sıfatları

Bu kategoride cansız varlıkların biçim-boyut bakımından öznel ve nesnel değerlendirmeler neticesinde ulaşılan nitelikleri yer alır. Yüce kelimesi “ulu” anlamının yanı sıra “yüksek, büyük” gibi anlamlara da gelmektedir. Yüce kelimesi bazı cümle yapılarında “yüksek” anlamında kullanılarak bir nesnenin boyutunu ortaya koyar. “azim” kelimesinde de durum aynıdır. “ulu” anlamı barındıran bu kelime eserde yer alan birkaç cümlede “büyük” anlamı ile kullanılarak varlığın boyutunu ortaya koymaktadır. Biçim-boyut bildiren kelimelerin kullanımı aşağıdaki gibidir:

Ba'dehu bir 'azim toz belürdi. ([14a/10] s. 39) Daha sonra büyük bir toz belirdi.

... ol şahrânî bir tarafında bir ulu taş üzerinde bir muhkem kal'a var idi ([38a/13] s. 52)... o sahranın bir tarafında büyük bir dağ üzerinde güçlü bir kale vardı.

... kızıl altundan bir büyük büti var idi. ([47a/1] s. 57) ... kızıl altundan büyük bir putu vardı.

Hemān leşkeriñ ardından çıkup bir ince tağ yolu tutup kaçdı. ([50a/21] s. 59) Hemen askerlerin arkasından çıkarak ince bir dağ yolu tutarak kaçtı.

... geldikleri yoldan bir incecik toz belürdi. ([65a/7] s. 66) ... geldikleri yoldan incecik bir toz belirdi.

Gördiler kim bir yüce tağ kulesi āsumāna çıkmış. ([75a/2] s. 71) Gördüler ki büyük bir dağ kule gibi yükselerek göklere çıkmış.

Bir ‘ālī dīvān kurulmuş. ([94a/3] s. 79) Büyük bir divan kurulmuş.

Eline ayağına ağır timürler ve zencirler urup andan... ([106a/6] s. 85) Eline ayağına ağır demirler ve zincirler vurup....

Ol tağ üzerinde bir küçük kal’a görünür. ([134a/18] s. 99) O dağın üzerinde bir küçük kale görünür.

N’ola yā ‘Alī, deyüp bir an içinde bir ser-bülend tağıñ üzerine çıkdı. ([151a/9] s.106) (Amr) ne ola ya Ali diyerek bir anda yüksek bir dağın üzerine çıktı.

...yanına gelüp bir yüksek yerde temāşā eylediler. ([218a/ 10] s. 142)...yanına gelerek yüksek bir yerde temaşa ettiler.

Yanında bir ulu ağaç var idi. ([50b/24-25] s. 188) Yanında büyük bir ağaç vardı.

Şāhmarānıñ yerinde bir kaba ağaç var idi...([124b/15] s.238) Şahmaranın yerinde büyük bir ağaç vardı.

Gāhice yüksek yerlere çıkar bakardı...([140b/15] s.249) Bazen yüksek yerlere çıkar bakardı...

...hemān yerinden kalkup yanında büyük taş var idi ki...([177b/19] s.277)...hemen yerinden kalkup (batkı) yanında büyük bir taş vardı ki...

Çizelge 4.1. Kullanım Sıklıklarına Göre Biçim-Boyut Bildiren Niteleme Sıfatları

ağır timürler 1 / *ālī* dīvān 1 / *azīm* toz, ceng, ateş, çay, guşşalu, şehristān, ziyafet, gürültü, saray, puñar, kemik, yās 32 / *büyük* büt, incü, gemi, kemik, kılıç, kapu, ırmağ, tağ, şahrā, haṭā, çadır, taş 16 / *ince* tağ yolu, yol 5 / *incecik-ince* toz, yol, boyun 3 / *kaba* ağaç 1 / *küçük* kal'a 1 / *ser-bülend* tağ 2 / *ulu* tağ, büt, kūh, ırmağ, şahrā, şehristān, ağaç, kale, puñar, meydan 24 / *yüce* kulle, tağ kulesi, tağ, burc 7 / *yüksek* bir tağ, yer, mil 3

Toplam: 96

4.1.18. Renk Bildiren Niteleme Sıfatları

Bu kategoride yer alan sıfatlar adların önüne gelerek onları renk bakımından nitelemektedir. Eserde doğrudan bir renk adı olmayıp rengi işaret eden çeşitli sözcükler de kullanılmıştır. “kumral, sarı, siyah, yeşil, kıpkızıl, çakır, gömgök, boz, ala...” gibi renk ifade eden sıfatların metin içi kullanımı şu şekildedir:

... bir siyah Zengī gelüp Hazret-i 'Alī Kanber'i Zengī'ye viridi ([21a/18] s. 43)
...bir kara Zengi gelip Hazret-i Ali'ye selam verdi.

Otuz biñ er gömgök timüre gark olup... ([25a/21] s. 46) Otuz bin er masmavi demir donlara bürünerek...

Toz içinde yeşil 'alemler peydāh oldu. ([30a/6] s. 48) Toz içinde yeşil sancaklar belirdi.

... 'askeriñ içinde kızıl 'alemler gördi. ([32a/19] s. 49)) ... askerin içinde kızıl sancaklar göründü.

...gazabından ol siyah çehresi kabkara oldu. ([108a/6] s. 86) ... gazabından siyah yüzü kapkara oldu.

Ol kara yüzlü Zengī bizimle düşmandır. ([127a/13] s. 95) O kara yüzlü Zengi bizimle düşmandır.

Ammā orta boylı, kızıl beñizlü, aşkar gözli bir heybetlü kişidir... ([144a/1] s. 10) Ama orta boylı, kızıl benizli, aşkar gözli heybetli bir kişidir...

Kara kara tütünler cihānı tutdı. ([169a/11] s. 116) Kara kara dumanlar dünyayı tuttu.

Birde Hazret-i 'Alī deryā yüzinde bir boz atlı, karada yürür gibi koşup geldi. ([190a/3] s. 129) Hazret-i Ali denizden bir boz atlının karada yürür gibi koşarak geldiğini gördü.

Nāgāh bir kara gözlü 'Arab cāriye iki elinde maşrabası var. ([46b/33] s. 185) Birdenbire kara gözlü bir Arap cariye iki elinde maşrapa ile su almaya geldi.

Kendisi kumral, al şakallu, yaşşı bağırlu, boğun yapılı, çakır ala gözlü erdir ve ata biner... ([48b/35-36] s. 187) Kendisi kumral, al sakallı, yassı bedenli, sıkı

yapılı, çakır ela gözlü bir erdir ve ata biner.

Sekizinci gün 'ale's-şabāh yolda giderken bir ak şakallı pīre yetişdi. ([56b/14-15] s.194) Sekizinci günün sabahı yolda giderken ak sakallı bir pire yetişti.

Her kaçan gün toğup ol yüce burca tokuna, gün şu 'lesin kıpkızıl kana rengin ider... ([69b/26-27] s.202) Güneş doğup o yüce burçlara değdiği zaman güneşin ışıkları kıpkızıl kan rengine döner.

Bu kal 'ānīn burcu kızıl yāķūtān, dīvārī kan ve taşları kan rengine döndermiş. ([77b/16] s.207) Bu kalenin kızıl yakuttan burçları, duvarları ve taşları kan rengine çevirmiştir.

İmām-ı 'Alī şarāyīn önüne gelüp gördi ki siyah ānbūstan bir nerdubān vardır. ([83b/24] s.211) İmam Ali sarayın önüne gelince gördü ki siyah abanozdan bir merdiven vardı.

İmām-ı 'Alī orta boylu, yassı bağırlu, elā gözlü kumral şakallu, heybetlü, hemān arslana benzer... ([88b/27-28] s.215) İmam Ali orta boylu, düzgün bedenli, elā gözlü, kumral sakallı, heybetli tıpkı bir arslana benzer.

Çizelge 4.1. Kullanım Sıklıklarına Göre Renk Bildiren Niteleme Sıfatları

ak şakal, ten, duhān 4 / **aşkar** göz 1 / **boz** at 1 / **çakır** göz 1 / **elā-ala** gözlü 2 / **gök** timur 1 / **gömgök** timür 2 / **kara** yüz,şüret, 'ifrīt, bulut, taht, köle, göz kul, atlas, oba, canavar, kaş 16 / **kara kara** tütünler 1 / **karaca** kul 2 / **kıpkızıl** kan 1 / **kızıl** 'alemler, kan, beniz, yāķūt, atlas, altun, nesne, dīvār 18 / **kumral** şakal 1 / **şarı** beniz 1 / **siyah** Zengī, çehre, ānbūstan, 'emāme 7 / **yeşil** 'alemler 2

Toplam: 61

4.1.19. Neyden Yapıldığını Bildiren Niteleme Sıfatları

Bu kategoride yer alan kelime ve kelime grupları varlıkların neden yapıldığını yahut nitelenen kelimenin yapıldığı maddeyi belirten sıfatlardan oluşmaktadır.

...*la 'l-i yākutdan ve zebercetden ve firūzdan murassa'* taht eylemişler ki vaşfi mümkün değil. ([7a/8] s.35) “...*lal, yakut zebercet ve firuzeyle bezenmiş bir taht konulmuş ki anlatmak mümkün değil.*”

Öyle *ağacdan ve altundan düzme puta secde itmem.* ([12a/1-2] s. 38) Öyle *ağaçtan ve altundan düzme putlara secde etmem.*

Dilfirūz ile Seyāf Şāh dahı *timur ton* geyüp... ([19a/8] s. 42) Dilfuruz ile Seyaf Şah *demirden* zırhını giyerek...

... bir *kızıl altundan* bir büyük büti var idi. ([47a/1] s. 57) ... *kızıl altundan* büyük bir putu vardı.

Ey *hākī ādemizāde!* ([68a/20] s. 68) Ey *topraktan (yaratılan) insan*

...*bakırdan* ve bir arslan şüreti düzmişler... ([69a/17] s. 68) ... *bakırdan* bir aslan sureti dizmişler...

Ol *bakır mīl ve ol tunçdan* arslan tılsımlıdır. ([72a/9] s. 69) O *bakır çivi ve o tunçtan* arslan suyun tılsımıdır.

...tahtıñ üzerine *altun ve gümüş kürsiler* kurmuşlardır. [86a/4] s. 76) ... tahtın üzerine *altın ve gümüş kürsüler* kurmuşlardı.

...ol *kubbe içinde bir polād t̄ābūt* var...([173a/6] s. 118)... o kubbe içinde *çelik* bir tabut var...

Başında *altun t̄āc*, belinde kemer, arkasında pāk *harīr* libaslar. ([61b/26-27] s. 197) Başında *altun* taç, belinde kemer arkasında temiz *ipek* elbiseler.

Bu *kal'ānıñ burcı kızıl yākūt*dan, dīvārı *kan* ve taşları *kan* rengine döndermiş. ([77b/16] s.207) Bu kalenin *kızıl yakuttan* burçları, duvarları ve taşları *kan* rengine çevirmiştir.

Bunlardan yukarıda *incüden* çadır gördi. ([80b/10-11]) s. 209) Bunlardan yukarıda *inciden* çadır gördü.

İmām-ı ‘Alī şarāyīñ öñine gelüp gördi ki siyāh ānbūstan bir nerdubān vardır. ([83b/24] s.211) İmam Ali sarayın önüne gelince gördü ki siyah abanozdan bir merdiven vardı

Çizelge 4.1. Kullanım Sıklıklarına Göre Neyden Yapıldığını Bildiren Niteleme Sıfatları

<i>ağacdan düzme</i> put 1 / <i>altun-altundan</i> kürsî, taht, alemler, tãc, ejderhâlar ve arslan, cevâhirler, kapu, şahan, kilid, çadır 15 / <i>altundan düzme</i> put 1 / <i>ānbūstan</i> bir nerdubān 1 / <i>ātlas</i> çadır 1 / <i>bakırdan</i> arşlan şüreti 1 / <i>cevâhir</i> şandığ 1 / <i>firūzdan</i> ‘ taht 1 / <i>gümüş-gümüşden</i> kürsîler, taht, cevâhirler, ejderhâlar ve arslan, kapu, şahan 8 / <i>hākī</i> âdemîzâde 1 / <i>incüden</i> cevâhirler, çadır 2 / <i>kızıl altundan</i> büt 1 / <i>la’lden</i> cevahir 1 / <i>la’l-i yâkutdan</i> ‘ taht 1 / <i>mermerden</i> şandık 3 / <i>polād-polâddan</i> kilid, şandık, tãbūt, kubbeye, kapu 15 / <i>taşdan</i> bir fıl şüreti 1 / <i>timur-timürden</i> ton, şişler, kapu 6 / <i>tuñçdan</i> arslan 1 / <i>yâkūtdan</i> dīvār 1 / <i>zebercetden</i> ‘ taht 1 / <i>zerrīn</i> libas 1 / <i>zümrütten</i> bina cilası 1
<i>Toplam: 66</i>

4.1.20. Unvan Bildiren Niteleme Sıfatları

Bu kategoride yer alan kelimeler kişilerin toplum içerisindeki konumunu belirten unvan sözcüklerinden meydana gelmektedir.

...Yemen şāhı Ğaşamşam geldi, yanımda konuğumdur. ([1094a/13] s. 84)...
Yemen şāhı Ğaşamşam geldi, yanımda konuğumdur.

Ol aradan gelüp ‘emmîsi Baher pādīşāhı ‘Ankā’ya Hāzret-i ‘Alī’den şikâyet eyledi. [123a/5] s. 93) O aradan gelerek amcası Baher Padişahı Anka’ya Hazret-i Ali’yi şikayet etti.

Çün H’āce ‘Amrı, mü’min ‘askerini aramağda...[152a/5] s. 107) Hoca Amrı, mümin askerlerini aramakta...

...Tañrı arslanı ‘Alī’den elçiyüz...([220a/6] s. 144)... Tanrının arslanı Ali’den elçiyiz...

Beni Bahr’iñ pādīşāhı Kaşamşam ardınca gönderdi. ([111a/15] s. 88) Beni Bahreyn padişahı Kaşamşam ardından gönderdi.

Ey veliler serveri Şāh-ı Merdān! ([51b/37] s. 189) Ey veliler serveri, Şāh-ı

Merdan!

Çizelge 4.2. Kullanım Sıklıklarına Göre Unvan Bildiren Niteleme Sıfatları

(Benim) <i>h̄'ācem</i> 'Alī 2 / <i>'Ādīl ve ġarīb dost</i> padişah 1 / <i>Baher padişahı</i> 'Anka 1 / <i>bahrın padişahı</i> Kaşamşam 1 / <i>bizim padişahımız</i> Kahkaha 2 / <i>erenler şahı</i> 'Alī 1 / <i>fah̄r-i kā'ināt efendimiz</i> Muhammedin Muştafā 1 / <i>h̄'āce</i> Amr bin Ümmiye 9 / <i>iki cihān fah̄ri</i> Muhammedin Muştafā 1 / <i>iki cihān serveri</i> Muhammed Muştafā 2 / <i>meşhar-ı mevcudat</i> Muhammed Mustafa 1 / <i>pehlivān</i> Rüstem bin zal, er, Hālīd bin Velīd 'Amrī Ma'dī-yi Kerb 4 / <i>peygamber</i> Süleymān, Davud 17 / <i>server-i kā'ināt</i> Muhammed Mustafa 1 / sultan Kahkaha, Şāh-ı Şems 2 / <i>sulṭān-ı urefā</i> Muhammed Mustafa 1 / <i>şāh</i> Seyāf, Şāhin, Feridun 288 / <i>şāhımız</i> Kaşamşah Zengi, Kaşamşah-i Zengī 2 / <i>velīler serveri</i> İmām-ı 'Alī, Şāh-ı Merdān 2 / <i>Yemen şāhı</i> Kaşamşam 1
Toplam: 340

4.1.21. "Adlu" Yapısıyla Kurulan Niteleme Sıfatları

Bu kategoride "adlu" yapısı ile kurulan niteleme sıfatları yer alır.

Sa'īd bin Ubbād adlu kişidir. ([39/12] s. 179) *Sa'd bin Ubbad adlı* kişidir.

... bir *Fiz̄za adlu* cāriye var idi. ([41b/18] s. 181) *Fidda adlı* bir cariye vardı.

...yā cariye, *Hakk ta'ālādan aña melekler geldi ve Kur'an adlu* bir kitāb getirdi. ([47b/23] s. 186) ... ya cariye, Allah Teālā'ya hamd olsun melekler geldi ve *Kuran adlı* bir kitap getirdi.

Anda *Muhammed Muştafā adlu* bir peygamber zuhūra geldi. ([51b/21-22] s.189) Orada *Muhammed Mustafa adlı* bir peygamber meydana çıktı.

Bu vilāyete *İmām-ı 'Alī adlu* bir pehlivān geldi mi, didi. ([72b/16] s.204) Bu vilayete *İmam Ali adlı* bir pehlivan geldi mi, dedi.

Yemlihā adlu iki yüz kırk yaşında bir vezīri var idi. ([99b/37] s.222) *Yemliha adlı* iki yüz kırk yaşında bir veziri vardı.

...ve bir maḥbūbe kızı *Hanīfe adlu* var imiş...([145b/3] s.254)...ve *Hanīfe adlı* güzel bir kızı varmış...

Çün Şayğam adlu bir kâfir var-idi. ([162b/20] s.265) Saygam adlı bir kâfir vardı.

Çizelge 4.2. Kullanım Sıklıklarına Göre "Adlu" Yapısıyla Kurulan Niteleme Sıfatları

***Hanīfe adlu** kız 1 / **İmām-ı ‘Alī adlu** bir pehlivān, bir er 2 / **Ḳur’ān adlu** bir kitāb 1 / **Muḥammed Muştafā adlu** bir peygamber 1 / **Muḥammed namında** bir kimse 1 / **Sa’īd bin Ubbād adlu** kişi 1 / **Şayğam adlu** bir kâfir 1 / **Yemlihā adlu** bir vezir 1*

Toplam: 9

5. TARTIŞMA

Daha önce yapılan çalışmalarda, cenk kitapları motif, kahramanlık yapısı veya tarihî bağlam bakımından incelenmiştir. Bu çalışmanın fi diğerlerinden farkı eseri dilbilimsel unsurları merkeze alarak incelemektir. Yapılan çözümlemeler neticesinde niteleme sıfatlarının özellikle karakter betimlemelerinde yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmüştür. İşlev bakımından en sık tekrar edilen ve oran bakımından diğer kategorilere göre daha fazla yer tutan grup unvan bildirme grubudur. "Şāh" sıfatının 288 kez tekrar edilmesi, kahramanların sosyal konumunu ve yüceliğini ortaya koyan bir dil tercihinin işaret eder. Bu bağlamda unvan sıfatlarının, kutsal bir otoriteyle özdeşleştirildiği söylenebilir. Bunun yanı sıra anlatıda "mübārek" kelimesinin 84 defa tekrarlanması, Tanrı'ya özgü sıfatların (kādīr, kerīm, raḥīm vb.) kullanımı eserin dini boyutunu pekiştirmektedir. "Bahadır", "yavuz" ve "şecā'atlü" gibi sıfatların varlığı ise anlatıda savaşçı kimliğin ön planda olduğunu göstermektedir.

6. SONUÇLAR

Bu çalışmanın konusunu, Hazret-i Ali Cenklere adlı eserin ilk yedi bölümünde yer alan niteleme sıfatlarının işlevleri oluşturur. Eserde bağlamdan hareketle incelenen ve işlevlerine göre çeşitli başlıklara ayrılan niteleme sıfatlarının sayısı 1392'dir. Bunların içerisinde unvan bildirme işlevi ile kullanılan niteleme sıfatları sayıca daha fazla yer tutar.

Duyu organları ile ilgili nitelikleri bildiren niteleme sıfatları sayısı tabloda görüldüğü üzere 22'dir. İşitme, görme, dokunma, tatma ve koklamaya dayalı işlevler barındıran sıfatların içinde en sık tekrar edilen işlev işitmeye dayalı olanıdır. "bülend ve ra'd-vārī" sıfatları bu kategoride sayıca diğerlerinden üstündür.

Akrabalık bildiren niteleme sıfatları yalnızca bir defa kullanılmıştır.

Benzerlik bildirme işleviyle kullanılan niteleme sıfatları genelde "gibi, benzer" edatlarıyla birlikte kullanılmıştır. Bunun yanı sıra benzerlik edatı olmayan ancak benzerlik ifadesi taşıyan sıfatlar da bu kategoriye dahil edilmiştir. Metin içinde benzerlik bildirme işlevinde olan sıfatlar, çoğunlukla insanın bedenine yönelik yapılan benzetmelerde görülür.

Sıfat-fiillerle kurulan ve durum bildiren niteleme sıfatları sayısı 250'dir . Eserde durum bildirme işlevi ile kullanılan sıfat-fiil ekleri "-mİş, -(X)r, -AcAk, -Dİk,

-An"dır.

Fizyolojik durum bildiren niteleme sıfatları içinde en sık tekrar edilen kelime "aç"tır ve incelenen bölümlerde toplam 6 defa geçmiştir.

Bireyin sosyal çevredeki durumunu bildiren sıfatların sayısı 14'tür. Bu sıfatlar içinde "ğarīb, nām-dār, nāmudār" kelimeleri yer alır. Bu ifadeler bireyin sosyal konum içindeki yerini belirler.

Durum ve değer bildiren niteleme sıfatları canlılar dışındaki varlıkların, nesnelerin değerini ve durumunu ortaya koymaktadır. Bu işlevde kullanılan kelimelerin sayısı 210'dur. En çok kullanılan kelime "mübārek"tir ve metnin incelenen bölümlerinde 84 kez tekrar edilmiştir. "Mübārek" kelimesinden sonra en sık kullanılan "eyü" kelimesi 10 kez, "hüb" kelimesi ise 13 defa tekrar edilmiştir.

İnsanlara ve hayvanlara özgü fiziksel durumları, onların dış görünüşlerini

belirten sıfatların metinde toplam 114 kere kullanıldığı görülür. Bunlar içinde en sık

tekrar edilen sıfatlar gürbüz, heybetlü, hūb”tur.

Canlıların tabiat yani yaratılış özelliklerini bildiren sıfatların sayısı 84’tür. Bu kategoride en sık kullanılan sıfat 14 kere tekrar edilen “bahadır” kelimesidir. Onu takip eden “yavuz” kelimesi 11, “şecā’atlü” kelimesi ise 8 defa kullanılmıştır.

Meslek bildiren sıfatların sayısı 7’dir. “silāhşör, kethūda, gözci, bāzırgān, elçi” sıfatları isimleri niteleyerek bu kategoriye dahil edilmiştir.

Eserde yer alan “altmış arşun, beş biñ batmān, beş mīl kadar, beş yüz deve yüki, bir ālāy ‘, bir bölük, bir çanāk, bir damla, bir leğen, bir loğma, bir mil kadar, bir pare, harman içi kadar, kırk arşun, Kırk batmān, otuz arşun, üç biñ deve yüki, yedi deve yüki, yigirmi arşun, yigirmi yedi arış, yüz kırk arşun, zerre kadar” ifadeleri miktar-ölçü bildirir de sıfat görevinde olmadığı için bu kategoriye dâhil edilmemiştir. Miktar-ölçü bildiren sıfatlar kategorisinde ele alınabilecek yalnızca bir sıfat mevcuttur: “suyu bol yer”.

Saygınlık ve değer bildiren niteleme sıfatları incelenen bölümlerde toplam 32 kez tekrar edilmiştir. “pādişāh, at, kimse, adam, beg, rāhib, bāzırgān, kişi” isimlerini niteleyerek en sık tekrar edilen sıfat “ulu” kelimesi olmuştur.

Tanrı’ya özgü sıfatlar kategorisinde “kādır, kerim, raḥīm, ulu, bārī” gibi sıfatlar yer alır. Bu kategoride toplam 11 sıfat kullanılmıştır.

Duygusal- Ruhsal durum bildiren niteleme sıfatları kategorisinde en sık tekrar edilen sıfat “bī-çāre”dir. Eserde toplam 5 defa tekrar edilmiştir. Bu kategoride kullanılan toplam 7 niteleme sıfatı tespit edilmiştir.

Yokluk ve eksiklik bildiren niteleme sıfatları +sIz eki ile kurulmuş yapılarda karşımıza çıkar. Bu kategoride toplam 5 sıfat yer alır. “kādemsiz, kuvvetsiz, şusız, zābişsiz” kelimeleri yokluk ve eksiklik bildirme işlevindedir.

Mesafe bildirme işlevi ile kullanılan sıfatların sayısı 8’dir. Bunlar +K eki ile türetilmiş olan “uzak ve ırak” kelimeleri birer defa kullanılırken en sık tekrar edilen sıfat yakın/yakın’dır.

Biçim-boyut bildiren sıfatlar kategorisinde “büyük, ‘azīm, ulu” sıfatları en çok tekrar edilen kelimelerdir. Bu kategoride biçim-boyut bildirme işlevinde

kullanılan toplam 95 kelime mevcuttur. Eserde yer alan ve ağaç kelimesini niteleyen kaba sıfatı büyük anlamında kullanıldığı için bu kategoriye dâhil edilmiştir.

Çizelge 6.1. İşlevlerine Göre Niteleme Sıfatları

1. Duyulara dayalı niteleme sıfatları	22
2. Akrabalık-yakınlık bildiren niteleme sıfatları	1
3. Benzerlik bildiren niteleme sıfatları	41
4. Sıfat-fiillerle kurulan niteleme sıfatları	250
5. Fizyolojik durum bildiren niteleme sıfatları	13
6. Sosyal durum bildiren niteleme sıfatları	14
7. Durum ve/veya değer bildiren niteleme sıfatları	210
8. İnsanlara/hayvanlara özgü fiziksel özellikleri niteleme sıfatları	114
9. Tabiat özellikleri bildiren niteleme sıfatları	84
10. Meslek bildiren niteleme sıfatları	7
11. Miktar-ölçü bildiren niteleme sıfatları	1
12. Saygınlık ve/veya değer bildiren niteleme sıfatları	32
13. Tanrı'ya özgü-ruhsal durum bildiren niteleme sıfatları	11
14. Duygusal-ruhsal durum bildiren niteleme sıfatları	7
15. Yokluk bildiren niteleme sıfatları	5
16. Mesafe bildiren niteleme sıfatları	8
17. Biçim-boyut bildiren niteleme sıfatları	96
18. Renk bildiren niteleme sıfatları	61
19. Neden yapıldığını bildiren niteleme sıfatları	66
20. Unvan bildiren niteleme sıfatları	340
21. Adlandırma Bildiren niteleme sıfatları	9
TOPLAM	1392

Eserin ilk yedi bölümündeki niteleme sıfatları incelendiğinde yukarıdaki verilere ulaşılmıştır.

7. ÖNERİLER

Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar, Hazret-i Ali cenklerinin dilbilimsel açıdan incelenmesinin verimli olduğunu göstermektedir. Gelecekte yapılacak araştırmalarda yalnızca sıfatların işlevleri değil, aynı zamanda fiillerin, zarfların ve benzetme unsurlarının da benzer yöntemlerle incelenmesi önerilmektedir. Böylece metinlerin üslup özellikleri farklı açılardan değerlendirilebilir. Sıfatların işlevleri ile alakalı çalışmaların diğer destansı anlatılar (Battalname, Danişmendname, Dede Korkut) üzerinde de yapılması, anlatı geleneğinin dil unsurlarını ortaya koymada önemli bir adım olacaktır.

KAYNAKLAR

- Aksan, D. (2000). Türkçenin söz varlığı. Engin Yayınları.
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bayraktar, N., Ercan, Y., Bulan, H.İ., Tekşan, K., Şengezer, N., Aksungur, B., Sezen, N., Üsütün, Ö., Aydın, H. ve Kaplan, M. (2005). *Türk dili yazılı anlatım sözlü anlatım*. Atlas Yayın-Dağıtım.
- Boz, E., ve Gülsevin, G. (2010). *Eski Anadolu Türkçesi*. Gazi Kitabevi.
- Çetin, N. (2007). *Roman çözümleme yöntemi*. Öncü Kitap.
- Delice, H. İ. (2012). Sözcük türleri nasıl tasnif edilmelidir? *Turkish Studies*, 7(1) 27-34. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.4257>
- Demir, D. (2006). *Türkçe dilbilgisi*. Kurmay Kitabevi.
- Demir, N. ve Erdem, D.M. (2007). *Hazret-i Ali cenkleri*. Destan Yayınları.
- Devellioğlu, F. (1999). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lugat*. Aydın Kitabevi.
- Ergin, M. (2009). *Türk dil bilgisi*. Bayrak Basım Yayın.
- Gabain, A. V. (1988). *Eski Türkçenin grameri*. (Çev.Akalın M.). Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Gencan, T.N. (2001). *Dilbilgisi*. Ayraç Yayınevi.
- Hengirmen, M. (1995). *Türkçe dilbilgisi*. Engin Yayınevi.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil bilimi terimleri sözlüğü*. TDK yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017). *Türkiye Türkçesi grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2004). Eski Anadolu Türkçesinin Türk dili tarihindeki yeri. *Belleten Türk Dili Araştırmaları Yıllığı*, 52(2) 99-105.
- Özalp, A. N. (2017). *Hazret-i Ali cenkleri*. Kapı Yayınları
- Öztürk, E. (2021). *Eski Anadolu Türkçesi*. Akçağ Yayınları.
- Özyetgin, A. M. (2006, 23-25 Ocak). *Tarihten bugüne Türk dili alanı* [Konferans sunumu]. Chinese Academy of Social Science Konferansı, Turfan, China.
- Türk, O. (2023). Destân-ı Yûsuf ve Süheyl ü Nevbahâr adlı eserlerde geçen akrabalık adları üzerine. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (45), 117-145.
- Türk, O. (2017). Türkçe öğretmenlerinin konuşma ilgileri ve sınıf içinde kullandıkları konuşma dili üzerine bir araştırma. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12(6), 783-798.
- Türk, O. ve Koç, F. (2021). “Manzûme-i Ferâîz” adlı eserde geçen akrabalık adları üzerine bir değerlendirme. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar dergisi*, 5(18), 125-130.
- Yılmaz, E. (2004). *Türkiye Türkçesinde niteleme sıfatları*. Değişim Yayınları.

Yüksel, F. (2004). *Türkçede anlam türlerine göre sıfatlar ve biçim-sözdizimsel özellikleri*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.